

Fra bolig til hjem

Teorier og praksiserfaringer om hjemlighed, hjemfølelse og meningsfulde fællesskaber efter hjemløshed

Fra bolig til hjem – Teorier og praksiserfaringer om hjemlighed, hjemfølelse og meningsfulde fællesskaber efter hjemløshed

© VIVE og forfatterne, 2024

e-ISBN: 978-87-7582-336-9

Projekt: 302727

Finansiering: Social- og Boligstyrelsen. Publikationen er udarbejdet for Det Nationale Partnerskab mod Hjemløshed. Social- og Boligstyrelsen og Social-, Bolig- og Ældreministeriet har sekretariatsfunktionen for Det Nationale Partnerskab mod Hjemløshed

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

VIVE støtter FN's verdensmål og angiver her, hvilket eller hvilke verdensmål der knytter sig til publikationen.

Forord

Både forskning og praktiske erfaringer viser, at det kan være vanskeligt at fastholde en bolig for mennesker, der tidligere har levet i hjemløshed. Denne rapport samler viden fra forskning og praksis om, hvordan man kan understøtte overgangen fra hjemløshed til eget hjem, med opmærksomhed på både, hvordan hjemmet indrettes, bruges og opleves af det enkelte menneske, så man har lyst til at være der, og hvordan den enkelte borger kan indgå i frivillige sociale fællesskaber i, fra og omkring hjemmet.

Undersøgelsen har bestået i en gennemgang af udvalgt litteratur og interviews med udvalgte forskere, fagprofessionelle, frivillige og borgere. Vi vil gerne takke alle, der har bidraget med deres viden og perspektiver. Vi vil ligeledes takke to anonyme reviewere, der har kommenteret på rapporten. Rapporten er udarbejdet af Sigrind Trier Grønfeldt, Nicolai Nybro Hansen, Astrid Witt Rosenberg og Jakob Trane Ibsen (projektleder).

Undersøgelsen er bestilt og finansieret af Social- og Boligstyrelsen som del af deres sekretariatsfunktion for Det Nationale Partnerskab mod Hjemløshed. Den er en af tre analyser til partnerskabet, der alle beskæftiger sig med temaet 'Fra bolig til hjem'. De to andre er 'Fra bolig til hjem – Relevante boligløsninger til borgere i hjemløshed' (Social- og Boligstyrelsen) og 'Fra bolig til hjem – Kommuners arbejde med at tilvejebringe boliger til borgere i hjemløshed' (Center for Boligsocial Udvikling).

Kræn Blume Jensen

Forsknings- og analysechef for VIVE Social

Indholdsfortegnelse

Hovedresultater	5
Afrapportering	12
1 Indledning	14
2 Hvad hjem er for noget?	22
2.1 Hjem. Hvor svært kan det være?	22
2.2 Hjem som et fysisk sted	23
2.3 Hjem som en følelse og et sted for følelser	23
2.4 Det ujemlige og det uhyggelige	26
2.5 Hjemmet blandt naboer, på gaden, i byen	27
2.6 Hjemlighed gennem fællesskaber	31
2.7 Opsamling	33
3 Før man kommer i eget hjem	34
3.1 Hvad er vigtigt og vanskeligt	34
3.2 Hvad gør kommuner, private leverandører og civilsamfund for at hjælpe med overgangen?	35
3.3 Hvad er der gode erfaringer med?	38
3.4 Opsamling	41
4 At trives i hjemmet	43
4.1 Materiel hjemskabelse	43
4.2 Mental og praktisk hjemskabelse	47
4.3 Social hjemskabelse	53
4.4 Opsamling	55
5 Ud over dørtærsklen – Fællesskaber uden for boligen	57
5.1 Tilgængelighed i fællesskaber er centralt	57
5.2 Fællesskab og nye roller gennem aktiviteter	63
5.3 Opsamling	69
Dokumentation	71
Litteratur	72

Hovedresultater

På en given uge i året lever knap 6.000 mennesker i hjemløshed i Danmark, og set over et år er det endnu flere, der rammes af hjemløshed. Et forskningsbaseret skøn er, at der over et helt år vil være mellem 15.000 og 16.000 personer, der rammes af forskellige typer af hjemløshed. Mange af disse borgere kæmper med komplekse udfordringer. Udfordringer med for eksempel fysisk eller psykisk sygdom, der kan gøre det svært at fastholde en bolig.

Formålet med denne rapport er at give indblik i, hvordan fagpersoner kan støtte borgere, der tidligere har været i hjemløshed, i at blive boende i eget hjem. Rapporten samler viden fra forskning og giver indblik i eksempler fra praksis.

Første oktober 2023 trådte en ny lovgivning på hjemløshedsområdet i kraft, i retning af en styrket Housing First-tilgang. I Housing-First tilgangen er bolig og støtte uløseligt forbundet. Et centralt element i tilgangen er, at borgerens boligsituation skal stabiliseres tidligt i indsatsen, da den usikkerhed, der er forbundet med at leve i hjemløshed, gør det svært at arbejde med de øvrige problemstillinger, som mennesker i hjemløshed ofte kæmper med. Erfaringer fra ind- og udland viser, at 8 ud af 10 personer, der får tilbudt en Housing First-baseret indsats med specialiserede støttemetoder, kommer ud af hjemløshed.

Housing First-tilgangen er baseret på recovery-tilgangen, hvor indsatsen skal tage udgangspunkt i borgerens ønsker, og støtten løbende skal tilpasses borgerens behov. Hjemskabelsen kan være et vigtigt element i recovery-processen, hvis den tager udgangspunkt i borgerens ønsker og behov.

Denne rapport fokuserer på, hvordan fagprofessionelle kan understøtte hjemskabelsen. Det handler om, hvordan overgangen til egen bolig understøttes; hvordan hjemmet indrettes, bruges og opleves af det enkelte menneske, så borgeren har lyst til at være der, og om borgerens mulighed for at indgå i sociale fællesskaber, ud fra og omkring egen bolig.

I dette afsnit samles rapportens hovedresultater.

Før borgerne kommer i egen bolig

Hjem er mange ting: Et fysisk sted, et rum for følelser og noget, der gøres

Følelsen af hjem opstår ikke blot ved at bo mellem fire vægge. Det tager tid at falde til. Et 'hjem' er både et fysisk sted, et sted for følelser og en praksis – noget, der gøres, praktiseres og leves. Det er en selvstændig opgave at forholde sig til borgerens opfattelse og handlinger omkring hjemskabelsen. Hvad er der på spil i en bestemt indretning, handlinger eller gøremål, eller i bestemte steder?

Det er forskelligt, hvad hjemmet tilbyder det enkelte menneske

Det er meget individuelt, hvad den enkelte borger har behov for i et hjem efter hjemløshed. Ligesom borgernes håb og drømme om eget liv er meget forskellige, så er det også forskelligt, hvad der skaber en følelse af hjem for den enkelte. Nogle borgere har måske få erfaringer med at have haft deres eget hjem, fx hvis man har levet på en døgninstitution en stor del af sin barndom. Nogle borgere har næsten ingen kontakt til familie. Andre igen har måske haft eget hjem i flere år tidligere i livet og bærer både positive og negative forestillinger om hjemmet med sig derfra.

Det er desuden forskelligt, om det er omgivelser, indretning, ting eller rutiner, der giver en hjemfølelse for den enkelte. Et fælles kendetegn er en tryghed og en følelse af frihed for fordringer i forhold til andre i hverdagen. Der, hvor man føler sig hjemme, føler man sig ikke til besvær. Dette er en væsentlig følelse navnlig for mennesker, der har levet i hjemløshed og kan have haft oplevelsen af i lange perioder at have trukket veksler på andre.

Fagpersoner anlægger et fleksibelt, ikke-normativt syn på det gode hjem

Når man skal støtte mennesker, der kommer fra hjemløshed, i at skabe et hjem og opnå en hjemfølelse, er det vigtigt som fagperson at holde igen på egne normative forestillinger og i stedet anlægge et fleksibelt og ikke-normativt syn på hjem. Det er vigtigt, at fagprofessionelle og frivillige møder mennesker, der har levet i hjemløshed, med en forståelse og åbenhed for, at der er forskellige måder at indrette og have et hjem på, og en opmærksomhed på, at deres egne forestillinger om, hvad "det gode hjem" er, kan være meget forskellig fra borgernes. For nogle borgere kan indretninger, der minder om "det gode, pæne hjem" være direkte uhyggelige.

Det er vigtigt at komme hurtigt videre fra boform med en god overgang

Et kerneprincip i Housing First-tilgangen er, at man primært lærer at bo i eget hjem ved at komme i egen bolig med støtte. Når borgerne bliver indskrevet på

boformerne, bliver de derfor også skrevet op til egen bolig. Der søges samtidig om økonomisk støtte til indflytning, og der arbejdes sammen med borgerne om en plan for udflytning.

Fagprofessionelle taler herefter løbende med borgerne om deres ønsker og drømme. Samtalerne kan også handle om at forberede borgeren på, hvad der kan blive svært, og hvordan man fx kan forebygge ensomhed eller finde fællesskaber, som borgeren ønsker at være del af.

Fagprofessionelle hjælper ofte med at flytte ind og arbejder på at skabe en god overgang til andre former for støtte, herunder specialiseret bostøtte. Det fordrer et tæt samarbejde og en deling af viden og vurderinger på tværs af aktører. Det kan fx handle om, at en medarbejder på en boform efter aftale med en borger deler viden om borgerens ønsker eller udfordringer med kommunal myndighed, fx i jobcenter.

En individuel, intensiv og fleksibel støtte i egen bolig

Bredde i kommunens boligtilbud og støttetilbud er nødvendigt for at skabe den gode overgang

I nogle kommuner er der mangel på billige lejeboliger, hvilket medvirker til, at der kan være lang ventetid på at få tilbudt en bolig, og at det kan være svært at finde et godt match mellem bolig og borger.

En vigtig del af implementeringen af Housing First-tilgangen er bredde og variation i de boligløsninger, som kommunen kan tilbyde. I de kommuner, vi har undersøgt, tales der om, at man både udvider udvalget af tilbud og styrker de enkelte dele. Kommunerne gør forskellige tiltag for at skaffe boligløsninger til mennesker, der har levet i hjemløshed. Dels arbejder de med at få flere boliger i almindelige lejemål i privat eller almennyttig bolig og give borgerne den rette støtte til at kunne blive i boligen, dels udvider nogle kommuner antallet af pladser i botilbud eller udvikler nye støttede boligløsninger i samarbejde med regionen – fx til mennesker med dobbeltdiagnoser, der tidligere har været i hjemløshed.

En fleksibel, opsøgende og vedholdende støtte til hjemskabelsen minimerer risikoen for tilbagefald

For at mindske risikoen for tilbagefald er det afgørende at tilbyde opsøgende og vedholdende støtte. Det kan være en fordel, at den specialiserede støtte i egen bolig sker gennem fagprofessionelle relationer, som borgeren kender og vil

lukke ind. Nogle boformer arbejder derfor på at styrke sådanne overgange ved, at en medarbejder på boformen efter indflytning kan fungere som specialiseret bostøtte, fx CTI, Critical Time Intervention. Ofte overtager nye fagprofessionelle dog, når borgeren flytter i eget hjem. Derfor er overlevering af viden og brobygning til den nye relation vigtig.

For borgerne er det vigtigt, at støtten er fleksibel. Det kan være hjælp til en bestemt aktivitet eller et ærinde som at skaffe nye gardiner og få dem hængt op. Det kan også være hjælp til dialog med jobcenteret eller med at huske at gå i misbrugsbehandling. Og det kan være vigtigt blot med en social opmærksomhed såsom at ringe og høre, hvordan det går, eller komme forbi på et kort besøg uden en bestemt dagsorden. Ud over fleksibilitet kræver handlinger som disse også tid og intensitet i indsatsen fra den specialiserede bostøtte.

Forskelle mellem kommuner i, hvor specialiseret støtte der tilbydes

Det kan være meget forskelligt, hvor meget støtte der tilbydes den enkelte borger. Der er stor forskel på rammerne for støtten, alt efter om det er almindelig § 85-bostøtte eller mere specialiseret støtte som § 85a-støtte og de specialiserede støttemetoder efter Housing First-tilgangen. Det har betydning for den enkelte fagprofessionelles caseload, dvs. hvor mange borgere medarbejderen har ansvar for. Både kommunale og private specialiserede bostøttefunktioner understreger, at et lille caseload er nødvendigt for at kunne tilbyde den specialiserede og fleksible støtte, som er et grundprincip i de specialiserede støttemetoder efter Housing First-tilgangen.

For mange borgere er økonomisk hjælp afgørende for, at hjemskabelsen lykkes

Borgere, der har levet i hjemløshed, har ofte meget få ejendele. Derfor er det afgørende at få hjælp til at skaffe de vigtigste ting såsom en seng og sengetøj, gardiner, komfur, køleskab og tv. Fagprofessionelle kan hjælpe borgerne med at søge om enkelttydelser hos kommunen eller kontakte genbrugsbutikker, der tilbyder møbelhjælp. Der er stor forskel på, hvad kommunerne bevilger i enkelttydelse, men ikke desto mindre er den økonomiske hjælp ofte afgørende.

Praktisk hjælp og socialt samvær omkring indflytning og indretning har stor betydning for hjemskabelsen

Det kan have en næsten rituel betydning at indrette et hjem. Borgeren gør boligen til sin egen, når han eller hun køber planter eller hænger et billede på væggen. Når de fagprofessionelle tager udgangspunkt i den enkelte borgers ønsker, bliver hjemskabelsen også et vigtigt element i borgerens recovery-proces.

Bostøtten kan hjælpe borgeren med at opøve bo-evne og finde sig til rette i boligen

Borgerne lærer at bo i boligen ved at få hjælp og støtte undervejs. Det handler om at lære at lave mad, handle ind, holde orden og gøre rent. Med andre ord: at holde hjem. Derudover handler det om at håndtere alt det sociale, der følger med, når man har en bolig. Her kan bostøtten hjælpe ved fx at forberede borgeren på, hvilke husregler og normer der gælder for brug af fællesarealer eller ved at mægle med naboer, hvis der skulle opstå en konflikt. Nogle har brug for hjælp til at afvise gæster eller sige nej til at få besøg.

Fællesskaber i, fra og omkring hjemmet

Fællesskabende aktiviteter giver borgerne mulighed for at udvikle et positivt forhold til sig selv og andre

Der findes en række gode erfaringer med aktivitets- og fællesskabstilbud målrettet borgere, der har levet i hjemløshed. Her er der fokus på at rumme mennesker med meget forskellige livshistorier og at tilbyde fællesskabende aktiviteter, der giver borgerne mulighed for at indtage nogle andre roller end dem, de har været vant til.

At tage del i sociale fællesskaber kan dog være svært for mange borgere. Nogle ønsker måske at være en del af et idrætsfællesskab, mens andre drømmer om at tage del i et kreativt fællesskab eller arbejdsfællesskab. Denne form for aktiviteter kan gøre det nemmere for borgerne at tage del i fællesskaber og give dem succesoplevelser.

En mangfoldig målgruppe stiller krav om variation i de fællesskaber, der tilbydes

Mennesker, der har levet i hjemløshed, er vidt forskellige, og nogle kæmper med flere og ofte komplekse udfordringer. At tage del i sociale fællesskaber uden for boligen kan være svært, og nogle borgere foretrækker af den grund "tavs" fællesskaber såsom værtshuse eller det offentlige rum, hvor de kan være sig selv, men samtidig er i nærheden af andre mennesker, uden at de behøver at interagere med dem, eller der forventes noget af dem. Fordi borgere, der tidligere har levet i hjemløshed, er så forskellige, er det også vigtigt, at der findes forskellige fællesskabs- og aktivitetstilbud, som de kan tage del i, hvis de ønsker det.

Tilgængelighed er vigtigt for borgernes muligheder for at deltage i fællesskaber

Det kan være meget svært at integrere de mest socialt, fysisk og psykisk udsatte borgere i fællesskabstilbud. Nogle fagpersoner efterspørger en mere helhedsorienteret indsats til denne målgruppe, der sammentænker sociale tilbud med psykisk, somatisk eller misbrugsbehandling, og som går på tværs af kommunale, private og frivillige tilbud. På tværs af de forskellige former for fællesskabstilbud er der nogle elementer, der kan arbejdes med for at øge tilgængeligheden:

- **Fællesskaberne skal være materielt, geografisk, økonomisk og socialt tilgængelige for borgerne.** I praksis betyder dette, at det gode fællesskab ikke er dyrt at deltage i, stiller de nødvendige materialer til rådighed, befinder sig i nærheden af borgerens bolig og opstiller nogle sociale rammer, som borgeren har mulighed for og lyst til at indgå i.
- **Rammesætning er vigtig.** Det er afgørende, at de mere formaliserede fællesskaber, som borgerne indgår i – fx på væresteder eller gennem civilsamfunds- og kommunale tilbud – understøttes af fagpersoner, der kan sætte rammerne for det sociale samvær.
- **Forskelle i, hvad der er gode fællesskaber.** Blandt undersøgelsens interviewpersoner er der ikke fuldkommen enighed om, hvilke allerede tilgængelige fællesskaber der er gode for borgeren, når denne flytter i egen bolig. For nogle borgere er det vigtigt at kunne holde fast i eksisterende relationer fra behandlingsgrupper, boformer eller mere uformelle gadefællesskaber. For andre kan det være afgørende, at borgeren bryder med eksisterende fællesskaber for at kunne fastholde egen bolig, hvis disse fastholder borgeren i en passiv eller udsat position.

Fakta om undersøgelsen

Rapporten bygger særligt på to datakilder: *udvalgt litteratur* og *udvalgte praksiseksempler* fra Danmark. Derudover har vi besøgt § 110-boformer i tre kommuner og medvirket ved et vidensdelingsarrangement om arbejdsfællesskaber, der har bidraget med væsentlige perspektiver til navnlig kapitel 3.

I perioden oktober til december 2023 har vi udført i alt 22 interviews med:

- 4 forskere
- 36 fagprofessionelle, ledere og frivillige
- 5 borgere, der tidligere har levet i hjemløshed.

Det bemærkes, at interviewene med de fagprofessionelle på § 110-boformer er foretaget kort tid efter, at den seneste omlægning på hjemløshedsområdet trådte i kraft.

> Afrapportering

Bare det her med at kunne komme hjem og lukke sin dør, som jeg ikke har kunnet gøre i så lang tid. Altså vi snakker næsten 11 år. Det har været et brændende ønske for mig i rigtig mange år, det har det virkelig, og jeg har også godt vidst, hvor meget det ville betyde for mig, når det forhåbentlig ville ske en dag. Det er en drøm, der gik i opfyldelse for mig dér for et halvt år siden. Så det er jeg jo selvfølgelig dybt taknemmelig for. Også til [kommunen], for at de har hjulpet mig med det. Helt sikkert. ... Det er roen, og ... Det er måske nok mere mig selv, men skamfuldheden omkring det her med at skulle sige: "Jeg er hjemløs, jeg bor på herberg", som jeg har skullet i så mange år. Det har også noget at gøre med, helt klart, at få den her tryghed omkring, at når nogen spørger mig: "Hvor bor du henne ["Michael"]?", at jeg kan sige, at jeg har mit eget nu, det gør så meget. Det har ikke været den fedeste følelse enten at skulle lyve eller skulle sige, at jeg bor på et herberg, fordi jeg ikke har mit eget sted. Det har været meget ydmygende, det har det.

'Michael'
Borger, der tidligere har levet i hjemløshed

1 Indledning

Mennesker i hjemløshed og drømmen om et hjem

Den seneste kortlægning af hjemløshed fra 2022 viser, at der i Danmark er knap 6.000 mennesker, som lever i hjemløshed i en bestemt uge i året. Set over et år er der et betydeligt større antal personer, der rammes af hjemløshed, end når hjemløshed måles på et enkelt tidspunkt (Lars Benjaminsen, 2022, kap. 2). Et forskningsbaseret skøn er, at der over et helt år vil være mellem 15.000 og 16.000 personer, der rammes af forskellige typer af hjemløshed, men ud fra de tilgængelige data om borgere i hjemløshed er det ikke muligt at give et præcist mål for omfanget af tallet (L Benjaminsen & Enemark, 2017, p. 31). Mennesker, som oplever hjemløshed, lever typisk kortere og svære liv. En stor andel af dem, 62 % i den seneste opgørelse, vurderes at have en psykisk sygdom, mens 28 % har en fysisk sygdom (Lars Benjaminsen, 2022, kap. 6). Mennesker i hjemløshed er en sammensat målgruppe, og der er forskellige måder at leve i hjemløshed på. Disse forskellige måder betegnes ofte som 'hjemløshedssituationer'. Fælles for mange af de mennesker, der befinder sig i en hjemløshedssituation, er, at de oplever hjemløsheden som skamfuld og ydmygende – ligesom Michael, der citeres indledningsvist, giver udtryk for. Mange af dem, der lever i hjemløshed, drømmer om et hjem; at have deres eget sted, hvor de kan lukke døren.

Manglen på billige boliger er en væsentlig del af problemstillingen omkring hjemløshed, både i Danmark og i andre europæiske lande (Baptista & Marlier, 2019). Men der er også en bred erkendelse af, at flere billige boliger alene ikke hjælper mennesker ud af hjemløshed (Barbour et al., 2008). Både forskning og praktiske erfaringer viser, at det kan være vanskeligt for mennesker, der har levet i hjemløshed, at fastholde en bolig. Det er ofte en stor omvæltning, og både praktiske, økonomiske, sociale og psykiske faktorer er afgørende for, at borgeren trives i og lykkes med at fastholde et liv i egen bolig (Lars Benjaminsen, 2022, 2023; Stigaard, 2011).

Mange borgere føler sig ikke hjemme i boligen, der kan opleves fremmed eller langt fra det miljø og den livsform, de kender til. Måske har borgeren aldrig haft eget hjem og ved ikke, hvordan man 'gør' hjem; hvordan man laver mad og holder hus. Derfor forbindes boligen ikke med et hjem, og savnet af det gedefællesskab, man tidligere har færdedes i, trækker den enkelte tilbage til gaden. Nogle kan opleve, at de har 'gjort sig gode' – 'duelige' – til livet på gaden, og de tør måske ikke tro på, at det er muligt for dem at skabe den forandring, de ønsker i deres liv (Projekt Udenfor, 2023). For mennesker, der over en længere periode har levet i hjemløshed, kan der også opstå et indre modsætningsforhold mellem gerne at ville forlade hjemløsheden og den velkendte tilværelse og tilstand af hjemløshed (Farrell, 2010). Svære psykiske og sociale vanskeligheder

kan også gøre, at den enkelte ikke trives i og ikke ønsker at opholde sig boligen og dermed bliver såkaldt funktionelt hjemløs.¹ At være funktionelt hjemløs indebærer, at man befinder sig i et grænseområde, hvor man har egen bolig og derfor teknisk set ikke er uden hjem, men samtidig magter man ikke at benytte boligen, og derfor bruger man slet ikke boligen som et hjem; boligen yder ikke tryghed, ro, samvær osv.

Nye tiltag mod hjemløshed i Danmark: Housing First

Den 1. oktober 2023 trådte en ny lovgivning, der understøtter omlægningen af indsatsen mod hjemløshed, i kraft.² Formålet med aftalen er at omlægge indsatsen mod hjemløshed, så antallet af borgere i hjemløshed reduceres, og gøre op med langvarig hjemløshed. Med reformen er der samtidig kommet fornyet fokus på behovet for at skabe varige bolig- og støtteløsninger til mennesker i hjemløshed, og de grundlæggende ændringer i indsatsen mod hjemløshed består bl.a. i at implementere Housing First-tilgangen i Danmark.

Housing First-tilgangen er udviklet i USA og blev designet som et alternativ til Treatment First-tilgangen, der var meget udbredt i 1990'ernes USA. Udgangspunktet for Treatment First-tilgangen var, at borgerne måtte udvise 'boligparathed', inden de kunne blive tilbudt en bolig, fx ved at gennemføre rusmiddelbehandlingsforløb eller psykiatrisk behandling. I Housing First-tilgangen gøres der op med tanken om, at borgerne skal gøre sig fortjent til en bolig ved at udvise boligparathed. I stedet tilbydes borgeren tidligt i indsatsen en bolig, så boligsituationen stabiliseres, idet hjemløshedssituationen og de usikkerheder, der er forbundet med at leve i hjemløshed, kan betragtes som en barriere for, at borgeren kan deltage i et behandlingsforløb eller forbedre sin psykiske tilstand. En tidlig boligindsats skaber ro til at arbejde med de øvrige udfordringer, borgeren måtte kæmpe med (Lars Benjaminsen, 2023; Projekt Udenfor, n.d.)

Housing First-tilgangen er baseret på recovery-tilgangen og et borgercentreret fokus. Ud fra en recovery-tilgang betragtes hjemløshed og andre psykosociale udfordringer som noget, borgerne er i stand til helt eller delvist at komme sig efter, hvis den indsats, de modtager, tager udgangspunkt i den enkelte borgers egne ønsker for sit liv, og støtten løbende tilpasses personens aktuelle behov (Lars Benjaminsen, 2023, p. 25).

Housing First-tilgangen tager udgangspunkt i otte kerneprincipper, hvoraf det første princip er, at en bolig er en menneskeret. Derfor skal borgeren så hurtigt som muligt skrives op til og tilbydes en bolig i indsatsen. I praksis betyder det,

¹ Se Social- og Boligstyrelsen (2020).

² Dette er formuleret i den politiske aftale om 'Fonden for blandede byer – flere billige boliger og en vej ud af hjemløshed'.

at borgere – hvis overhovedet – kun skal opholde sig på akutte og midlertidige tilbud (som fx herberger) i kort tid (Pleace, 2019; Projekt Udenfor, n.d.).

Et andet kerneprincip handler om, at borgeren tilbydes den rette og en fleksibel støtte, der er tilgængelig, så længe borgeren har behov for det. I den oprindelige model gives den sociale støtte gennem den tværfaglige Assertive Community Treatment (ACT) i samspil med Intensive Case Management (ICM). Denne kombination skal sikre, at borgeren gives en helhedsorienteret støtte til komplekse udfordringer – såsom hjælp til at bo i eget hjem, som vi har fokus på i denne rapport – eller behandling for psykiske og fysiske helbredsudfordringer og/eller afhængighed af rusmidler (Pleace, 2019; Projekt Udenfor, n.d.).

Implementeringen af Housing First-tilgangen i Danmark

Lovændringen, der skal fremme Housing First, blev politisk vedtaget i maj 2023 og er trådt i kraft pr. 1. oktober 2023. En væsentlig ændring i lovændringen er introduktionen af en ny bostøtteparagraf i serviceloven, § 85 a. Paragraffen skal sikre, at mennesker i hjemløshed tilbydes en bolig og modtager den rette bostøtte baseret på en af de tre specialiserede støttemetoder fra Housing First-tilgangen med henblik på at fastholde boligen: Critical Time Intervention (CTI), Intensive Case Management (ICM) og Assertive Community Treatment (ACT).

I Danmark har der i det seneste årti været stigende fokus på Housing First-tilgangen. En væsentlig grund til det er, at erfaringer fra ind- og udland viser, at otte ud af ti personer, der får tilbudt en Housing First-baseret indsats med specialiserede støttemetoder, kommer ud af hjemløshed.

I en dansk sammenhæng er tilgangen tidligere forsøgt implementeret med 'Hjemløsestrategien 2009-2013', men bl.a. manglen på billige og relevante boliger og en manglende opmærksomhed på at forebygge hjemløshed var medvirkende til, at det ikke dengang lykkedes at indfri de opstillede målsætninger (Projekt Udenfor, n.d.; Rambøll & SFI, 2013). I en vidensafdækning af implementeringen af Housing First-tilgangen i kommunerne fra 2021 lavet af Socialstyrelsen fremgår det dog, at der i perioden fra 2019-2020 kun var et begrænset antal borgere i målgruppen, ca. 8 %, der modtog en Housing First-baseret indsats med en af de tre specialiserede støttemetoder (Social- og Boligstyrelsen, 2021). Af undersøgelsen fremgår det også, at nogle af de kommuner, hvor der anvendes en Housing First-baseret indsats, har anvendt en anden form for social støtte efter servicelovens § 85 i stedet for de specialiserede støttemetoder. Endvidere viser vidensafdækningen, at den sociale støtte i nogle kommuner har været mindre intensiv og fleksibel, end det foreskrives i Housing First-tilgangen.

En forudsætning for at nå den effekt for målgruppen, der er evidens for, at Housing First-tilgangen kan tilvejebringe, er et lavt caseload, dvs. hver enkelt medarbejder tilknyttes et forholdsvis lavt antal borgere, så medarbejderen kan tilbyde en fleksibel og intensiv støtte efter den enkeltes behov.

Tilvejebringelse af billige boliger

I aftalen om omlægningen af indsatsen mod hjemløshed fremgår det, at der skal tilvejebringes 4.050 billige boliger til Housing-First indsatsen for mennesker i hjemløshed. Disse boliger skal skaffes ved at bygge 2.250 nye boliger og ved midlertidigt at give huslejetilskud til 1.800 eksisterende boliger.

Samtidig udvides den eksisterende ordning om udslusningsboliger, så kommunerne får bedre mulighed for ved udlejningsvanskeligheder at anvende almene ungdomsboliger til unge i målgruppen og ældreboliger som udslusningsboliger til mennesker i hjemløshed (Aftaletekst om Fonden for blandede byer, 2021).

Omlægning af refusionsordningen

Endelig indebærer lovændringen på hjemløshedsområdet en ny refusionsordning. Hvor kommunerne tidligere modtog en statsrefusion på 50 % af deres udgifter til ophold på en boform efter § 110, fx et herberg eller et forsorgshjem i en ubegrænset periode, ophører statsrefusionen til opholdet efter 120 dage i den nye lovgivning. I stedet refunderer staten 50 % af udgifterne til de specialiserede støtte metoder efter Housing First-tilgangen. I praksis betyder det, at kommunerne skal have iværksat en Housing First-indsats med den nye bostøtteparagraf inden udløbet af de 120 dage for fortsat at modtage refusion fra staten. Fra 2026, når loven er fuldt implementeret, ophører refusionen for ophold på en § 110-boform efter 90 dage. Dette økonomiske incitament skal tilskynde kommunerne til at hjælpe borgerne med hurtigere at komme i egen bolig med den rette hjælp og støtte (Aftaletekst om Fonden for blandede byer, 2021).

Derudover indgår en præcisering af målgruppen for herberger og forsorgshjem (§ 110-boformer) i lovændringen og en tydeliggørelse af roller og samarbejder imellem kommune og § 110-boformerne. Desuden udvides kommunernes mulighed for at anvise personer til udslusningsbolig (Social-, Bolig- og Ældreministeriet, 2023). Der er således en række elementer i en samlet omlægning af indsatsen mod hjemløshed, der alle søger at understøtte, at flere borgere får støtte til at komme ud af hjemløshed og fastholde en bolig.

Formålet med denne rapport: Hvordan kommer man fra bolig til hjem?

Denne rapport fokuserer på et tema, der er væsentligt i denne omlægning: Hvordan fagprofessionelle og frivillige bedst kan støtte borgere i at bevæge sig

fra et liv i hjemløshed til et meningsfuldt liv i egen bolig. Præmissen er, at det kræver mere end en nøgle til en bolig med en seng at sove i. For at borgeren kan leve i og fastholde et meningsfuldt liv i egen bolig, skal boligen opleves og føles som et hjem; et hjem, der giver mulighed for privatliv, tryghed, sikkerhed, ro og stabilitet med afsæt i praktiske og økonomiske rammer, som er overkommelige for borgeren, men som også giver mulighed for deltagelse i meningsfulde aktiviteter og fællesskaber (Henze-Pedersen & Poulsen, 2024; Højring, 2018; Somerville, 1992; Stigaard, 2011). Tidligere undersøgelser har fremhævet, at hjemskabelsen, når den tager udgangspunkt i borgerens egne ønsker og behov, bliver et vigtigt element i borgerens recovery-proces (Lars Benjaminsen, 2023, p. 72).

Formålet med denne rapport er at samle og formidle erfaringer fra forskning og udvalgte praksiseksempler i Danmark om måder at støtte borgerne i at skabe hjemlighed og hjemfølelse i egen bolig, og hvordan den enkelte borger kan indgå i frivillige sociale fællesskaber i, fra og omkring hjemmet.

Vi ser især på perspektiver og opmærksomhedspunkter fra to kilder:

- Udvalgt *forskningsbaseret litteratur og såkaldt grå litteratur* (evalueringer, konsulentrapporter, notater, erfaringsopsamlinger fra tilbud og lignende)
- Udvalgte *praksiseksempler* fra Danmark, i kommuner og civilsamsfundsorganisationer.

Vi samler altså viden fra forskning og praksis om, hvordan fagprofessionelle kan støtte borgerne i overgangen fra bolig til hjem. Vi har samlet erfaringerne i fire kapitler, der belyser hvert sit tema: 1) hvad hjem er for noget, og hvorfor hjemskabelse er svært, 2) før man kommer i et eget hjem, og hvordan borgeren forbereder en indflytning, 3) at trives i hjemmet, herunder hvordan hjemmet indrettes, bruges og opleves af det enkelte menneske, og 4) fællesskaber uden for boligen, og hvordan den enkelte borger kan indgå i frivillige sociale fællesskaber i, fra og omkring hjemmet.

Metodegrundlag: to typer undersøgelsesmateriale

Forskningslitteratur og grå litteratur

I undersøgelsen har vi inddraget tidligere analyser på området (Lars Benjaminsen, 2022, 2023; Lars Benjaminsen et al., 2022; Philipsen, 2013; Poulsen & Benjaminsen, 2022; Rambøll Management Consulting, 2020; Realdania, 2021; Sonne-Frederiksen et al., 2017). Internationalt findes der også en voksende litteratur om hjemlighed på en række områder (jf. Philipsen, 2013,

kap. 5). I dansk sammenhæng har flere projekter set på forestillinger om hjemlighed og hjemskabelse i parcelhuse (Bech-Danielsen, 2006; Philipsen, 2013, p. 112; Sjørsløv, 2007). Enkelte bidrag fra Danmark har også set på hjemfølelse blandt udsatte grupper (Højring, 2018; Philipsen, 2013; Rasmussen, 2017). Der findes desuden enkelte studier eller evalueringer, der handler om bestemte indsatser omkring hjemskabelse og samtidig en stor mængde praksiserfaringer fra Danmark.

I tillæg til læsning af udvalgt litteratur har vi gennemført interviews med forskere, der har beskæftiget sig med området.

Praksiseksempler

I perioden oktober til december 2023 har vi gennemført i alt 22 interviews med forskere, medarbejdere (som fx bostøttemedarbejdere eller hjemløshedsteams i kommunale og private boformer) samt medarbejdere og frivillige i civilsamfundsorganisationer og ikke mindst borgere, der tidligere har levet i hjemløshed, men er flyttet i egen bolig inden for det seneste år.

Vi har med andre ord inddraget praksiseksempler fra forskellige dele af landet og fra forskellige aktører som følger:

- **Kommuner**
Vi har interviewet medarbejdere såsom bostøtter eller hjemløshedsteams i tre kommuner.
- **Boformer**
Vi har interviewet medarbejdere/ledere fra to private og en kommunal (§ 110-boform) i to kommuner.
- **Civilsamfundsorganisationer**
Vi har interviewet medarbejdere eller frivillige inden for idræt, kunst og kultur og digitale fællesskaber, der tilbyder aktiviteter for mennesker i udsathed eller har særlig opmærksomhed på mennesker i udsathed.
- **Borgere**
Vi har interviewet mennesker, der inden for det seneste år er flyttet fra § 110 boformer i egen bolig.

I forhold til undersøgelsens datagrundlag og videre analyse er det som læser vigtigt at være opmærksom på, at interviewene er foretaget kort tid efter, at den nye lovgivning trådte i kraft. Den seneste lovgivning er ved at blive implementeret, og det er typisk en proces, der tager tid. Implementering af ny lovgivning indebærer, at kommunerne skal have tilpasset rammerne for arbejdet, fx

tilpasning af tilbudsviften, til de nye ændringer og regler. Derudover skal medarbejderne, som har været vant til at arbejde ud fra den tidligere lovgivning, skabe en ny praksis. De beskrivelser og vurderinger, fagprofessionelle kommer med i rapporten, er både udtryk for, hvordan deres eksisterende praksis er, og hvordan man bedst efterlever målsætningerne i ny lovgivning.

De nævnte ændringer af reglerne på hjemløshedsområdet gælder alle borgere på tværs af hjemløshedssituationer, fx både borgere, som kommer fra gaden til egen bolig, og mennesker, som har et ophold på en boform. Det er da vigtigt at bemærke, at det materiale, vi har indsamlet til denne undersøgelse, særligt belyser mennesker, der kommer fra en boform over i egen bolig. Mange udfordringer og faglige greb til at møde disse går formentlig igen på tværs af hjemløshedssituationer. Derfor vurderer vi, at erfaringerne i rapporten har en relevans for flere hjemløshedssituationer, selvom vores primære datamateriale kommer fra mennesker, der har haft ophold på en boform.

Fire temaer i undersøgelsen

På tværs af de forskellige aktører og materialer – interviews og læsning af skriftligt materiale – har vi samlet erfaringer under fire temaer, der har hver sit kapitel i rapporten.

Det første tema handler om, **hvad hjem er for noget**. Det styrende spørgsmål i kapitlet er: Hvordan og hvorfor kan hjemskabelse være så svært? For at svare på spørgsmålet henter vi hjælp fra udvalgt litteratur, der har belyst emnet idéhistorisk, eller gennem empirisk forskning ved interviews, gruppeinterviews og besøg og observationer, enten i folks hjem eller på væresteder. Her ser vi på tværs af forskellige faser i tilegnelsen af hjemmet.

De næste tre temaer belyser hver en fase eller sfære i overgangen fra hjemløshed til egen bolig og fra bolig til hjem.

Det andet tema – Før man kommer i egen bolig – handler om, hvilke erfaringer der findes om den fase, der leder frem mod, at man kommer fra hjemløshed i egen bolig. Hvad opleves som vanskeligt eller risikofyldt, og hvad kan der gøres? Hvad arbejder man med, og hvordan giver man støtte? Hvad er der gode eller dårlige erfaringer med?

Det tredje tema – At trives i hjemmet – samler erfaringer om, hvordan hjemmet indrettes, bruges og opleves af det enkelte menneske, herunder hvad der opleves som vanskeligt, hvilke konkrete tiltag der gøres, og hvilke gode og mindre gode erfaringer der er. Vi ser på, hvordan man håndterer naboskab, og hvordan man 'holder egen bolig' og 'gør hjem'. Vi ser på, hvilke behov der opleves hos

borgerne, og hvordan man arbejder i forhold til tre dimensioner af hjemskabelsen: materielt, mentalt og praktisk samt social hjemskabelse.

Det fjerde tema – Ud over dørtærsklen – samler erfaringer om, hvordan borgere, der tidligere har været i hjemløshed, indgår i fællesskaber uden for matriklen. Det drejer sig både om uformelle netværk og om mere formelle foreninger.

2 Hvad hjem er for noget?

I dette kapitel ser vi på, hvad hjem er. Vi inddrager her primært forskning om området, der har set på forskellige teorier om hjem, hjemlighed og hjemfølelse. Vi bygger særligt på de danske forskere Philipsen, Højring og Rasmussen, der hver især har foretaget både teoretiske og empiriske undersøgelser.

Det styrende spørgsmål for kapitlet er, hvorfor hjem kan være svært, og om det er andet og mere end fire vægge. Vi begynder med en ordbogsdefinition og folder så med støtte i forskningen nogle væsentlige forståelser ud. Kapitlet giver et overblik over nogle begreber til at forstå, hvornår hjemfølelsen opstår, og under hvilke betingelser en hjemskabelse sker. Nogle begreber står for sig selv, mens andre bruges til at understøtte citater i senere kapitler.

2.1 Hjem. Hvor svært kan det være?

I en forstand handler 'hjem' blot om fire vægge, tag over hovedet og en seng at sove i. Men for mange er dette ikke nok til at opnå en hjemfølelse, og praktiske erfaringer viser, at mange personer, der kommer ud af hjemløshed, mister deres boliger igen. For folk, der opnår en hjemfølelse, kan det også være svært at sætte ord på, hvad den bevirker, og hvordan den fastholdes. Det peger på, at der er grund til at undersøge, hvilke betydninger der ligger i hjemfølelsen og hjemskabelsen. Hvis man ser til human- og samfundsvidenskaberne, så findes der faktisk et egentligt forskningsfelt om hjem, hjemlighed og hjemskabelse. Et grundtema i denne forskning er, at hjemforestillinger har fyldt ganske meget i historien, og at det stadig ses som udgangspunkt og arnested for det moderne liv. Forskeren Carsten Philipsen udtrykker det i sin afhandling 'Hjemfølelse' sådan, at spørgsmålet om hjemfølelse er lige så gammelt som det moderne samfund (Philipsen, 2013).³

³ Philipsens undersøgelse baserer sig på en analyse af både 'almindelige' og 'ekstreme' erfaringer med at bo. Det vil sige dels på interviews med mennesker, der er flyttet for nylig, dels på interviews og deltagelseobservation med mennesker, der har tilknytning til et socialt værested for mennesker i hjemløshed og andre borgere i udsathed.

2.2 Hjem som et fysisk sted

I Ordbog over det danske sprog fra 1926 finder Philipsen en definition gengivet i boksen. Som Philipsen bemærker (Philipsen, 2013, pp. 52–53), så er der meget i denne definition, der forekommer aktuelt i det danske samfund i dag.

Det fremgår, at hjem er et *fysisk sted*, en fast bopæl. Det fremgår, at den primære betydning handler om boligens indre og det samliv, der foregår her. Som antropologen Mary Douglas bemærker, så er den mest almindelige måde at tale om et hjem ved at spørge, om 'hvor' det er, og ikke 'hvornår' eller 'hvordan' det er (Douglas, 1991) citeret i Henze-Pedersen & Poulsen (2024). Af ordbogsdefinitionen fremgår også, at det er et sted, der tilbyder beboerne ly og sikkerhed. Philipsen diskuterer forskellige betydninger, der ligger i ordet hjems historie (etymologi), der knytter sig til et sted, hvor man finder hvile og ly. På engelsk skelnes da mellem det byggede miljø ('building') og det beboede miljø ('dwelling').

"Hjem". Definition

"(...) hus, lejlighed osv. der er en persons eller især en families faste bopæl; næsten kun om boligens indre (lejligheden, stuerne, m. indbo og hvad dertil hører) og oftest m. henblik paa boligen som sæde for familielivet, som sted, hvor man søger hvile, ro, hygge o. lign. efter arbejdet; ogs. (meton.) om selve familien, husstanden, og dens husholdning, samliv o. lign."

"(...) [et] sted, hvor en ting, et forhold (i særlig grad, fortrinsvis) findes, hører til, eller hvorfra det egentlig stammer; (særligt, gunstigt, idealt) tilholds-, tilflugts-, fristed, ly for noget ..."

Kilde: Ordbog over det Danske Sprog, 1926, bind 8, citeret i Philipsen, 2013.

2.3 Hjem som en følelse og et sted for følelser

I forskningslitteraturen om hjem lægges ud over det fysiske aspekt også vægt på en følelsesmæssig dimension af hjem. Det betones her, at et fysisk hjem ikke nødvendigvis føles som hjem, og at hjem kan ses som en følelsesmæssig forbindelse mellem et bestemt sted og en social gruppe, fx familien, som bebor stedet (Henze-Pedersen & Poulsen, 2024), med henvisning til Winther (2009).

Den følelsesmæssige dimension udtrykkes også i en definition på hjem, som Philipsen finder i et fransk opslagsværk fra 1965. Samtidig med at hjemmet er et sted, der beskytter mod kulde og farer, er hjemmet "det geometriske sted for følelseslivet, det sted, hvor de socio-affektive forbindelser har frit spil" (Larousse, 1965, citeret i Philipsen 2013, p. 54). Brugen af ordet 'geometrisk'

udtrykker tilsyneladende, at hjemmet er et udgangspunkt og rum for et menneskes stærkeste følelser omkring fællesskab og tilknytning. I tilknytning til den betydning fremhæver opslagsværket også en forestilling om en forbindelse mellem boligforhold og følelseslivet; at boligforholdene medvirker til at producere bestemte følelser og stemninger hos beboerne (Larousse, 1965, citeret i Philipsen 2013, p. 54).

Normative forestillinger om det gode hjem

Som Philipsen bemærker, så ligger der i denne formulering en forståelse af, hvilken betydning boligen/hjemmet har i en persons eller families tilværelse, men også en normativ eller ideologisk fremstilling af det gode hjem. Både Philipsen og andre forskere peger da også på, at udgangspunktet for megen forskning i og forestillinger om hjem, har fokuseret på middelklassen. På nogen, der har noget og gerne vil vise det. Hjemmet ses som en privatsfære, som man samtidig viser frem for andre, i hvert fald nogle pæne dele af denne. Der har derfor været flere studier i Danmark af parcelhuskultur som en indgang til at forstå forskellige grupper af borgeres værdier: hvad vi går op i, hvad vi drømmer om osv. (Bech-Danielsen, 2006; Højer & Vacher, 2009; Mechlenborg, 2014; Sjørsløv, 2007).

"Hjem-porno". Længsler og selvfremstilling

Den svenske essayist Pia Ingström skriver i sin bog *Känslor ägar rum (Følelser finder sted)*, at det at have et smukt og hyggeligt hjem nærmest har været en moralsk pligt i Sverige siden 1800-tallet (Ingström, 2014). Ingström finder videre et udtryk for, hvor meget hjem-følelser, hjem-længsler og hjem-drømme fylder i det moderne liv ved at tælle, hvor mange tidsskrifter der findes inden for det, hun humoristisk kalder 'hjem-porno'. Ingström rapporterer, at der alene i Sverige findes 65 tidsskrifter, der handler om hjem, indretning og bolig. I brugen af ordet 'hjem-porno' ligger både, at der er nogle dybe længsler og følelser, som udtrykkes i dem, og at der er en del selvfremstilling knyttet til forestillingerne, herunder en del selvfremstilling, der kan være langt fra virkeligheden. Ingström skriver fx om den moderne fremstilling af køkkenet. Tidligere har køkkenet været en del af hjemmet, der helst ikke skulle vises frem. I det moderne Sverige – og måske lige så meget i Danmark? – er køkkenet den nye 'fine stue'; et sted, som i højere grad tjener som opvisning eller fremstilling end anvendelse. Det er stedet, hvor man kan lave en forestilling om madlavningsfærdigheder, som man ikke har, og "frem for alt en opvisning af det allermest eksklusive: tid, for der findes knapt noget så statusfyldt som at have god tid til bare at kunne stå der og ordne lammestege, ælte surdej og sylte med børnene" (Ingström, 2014, p. 25).

Ingström skriver videre en kontrast frem mellem perfektionismen i hjempornoen og de faktiske, 'rigtige', hjem, som er pakket med spøjse anordninger,

billeder, halv-løsninger og ikke-løsninger, der afspejler beboernes levede liv. Det kan være, at det er en tidligere beboer i et hus, der har bearbejdet bygningen, indretningen og præget det. De rigtige hjem er steder, der fremkalder minder og drømme om nye minder. Det kan være en bestemt duft eller en særlig genstand, der tilføjes en betydning. Disse knytter sig til det enkelte menneskes personlige historie. Philipsens undersøgelse af hjemfølelse blandt brugere af sociale væresteder finder derudover, at hjemfølelsen er forbundet med en frihed fra fordringer i forhold til andre i hverdagen; dér, hvor man føler sig hjemme, føler man sig ikke til besvær. Dette er en væsentlig følelse navnlig for mennesker, der har levet i hjemløshed og i lange perioder kan føle, at de har trukket veksler på andre og tæret på deres netværk.

Hjem som en praksis

Ud over de fysiske og følelsesmæssige dimensioner af hjem har forskningen i hjem og hjemfølelse fokuseret på hjem som en praksis, som handlinger. Forskningen har både betonet handlinger, der foretages af enkeltpersoner i hverdagen over en kortere periode, og de kulturelle praksisser og forestillinger der etableres af sociale grupper såsom familier over længere tid.

Hjemmet er handlinger: Hjemmet 'tilegnes', hjemmet 'gøres'

Hjem er bestemte aktiviteter, og det er de følelser og forbindelser, der opstår mellem mennesker, ting og sted gennem handlinger. Carsten Philipsen taler om, at man *tilegner* sig sit hjem (Philipsen, 2013). En anden forsker, Ida Winther, taler i udsagnsord om, at man *hjemmer den*, og at man *sætter sig spor*. Denne sætten-sig-spor kræver gentagelser og rutiner. Derfor tager det også tid (Philipsen, 2013; Winther, 2009). Forskerne fremhæver, at denne prægning kan handle om, at det enkelte menneske, som bebor en bolig, selv medvirker til at udbygge, ombygge og præge den, for at den bliver et hjem. Særligt mennesker, der har været i hjemløshed, eller som har dårlige erfaringer fra et hjem, kan have svært ved at dette.

Hjem som en levende organisme

Forskningen har ud over enkelte personer og familiers hjemskabelse fokuseret på, hvordan kulturelle forestillinger om hjem bliver til gennem mange personers samhandling over tid. I sin forskning i danske parcelhuse søger Inger Sjørlev at inddrage forskning fra kulturer, der både i tid og rum ligger meget langt fra dansk senmoderne parcelhuskultur. Hun fortæller, at et væsentligt omdrejningspunkt i den antropologiske hjemforskning har været studier, der finder, at hjem i nogle kulturer betragtes som 'levende organismer'. Den konkrete reference er et studie af zafimaniry-folket på Madagaskar.

Forestillingen om et fysisk sted som en levende organisme virker umiddelbart fremmed og med begrænset relevans for en moderne forståelse; det er i hvert fald svært at se et hus som et væsen med en egen vilje eller en samvirken med de mennesker, der bor i det. Sjørsløv forklarer da, at det, der ligger i betydningen hos zafimaniry-folket, er, at

"[h]uset er en organisk enhed, der modnes. Efterhånden som det ægteskab, det indrammer, stabiliseres og familien vokser, bliver huset mere og mere 'hårdt'. Selve materialet styrkes. Væggene bliver lukkede. Siden bliver de dekorerede, således at huset som helhed ender med at være en kilde til velsignelse for efterkommere af det ægtepar, der udgør kernen i huset. Det kan ende med at blive et helligt hus". (Sjørsløv, 2007)

Hjemmet har en tilblivelseshistorie

Et element i hjemfølelsen her, som vi ser flere steder i forskningen, er en forestilling om hjemmet som arnestedet for ægteskabet (Ingström, 2014, p. 40; Philipsen, 2013), hvor det ideelle hjem er en familie og slægts rum. Men vi finder også en pointering af, at hjem er et betydningsfelt, der skabes gennem praksis gennem bestemte aktiviteter, over tid. Denne pointe har stor relevans for at forstå de betydninger og værdier, som man også i moderne samfund til lægger boligen, og hvordan de betydninger skabes. Den danske forsker Tine Tjørnhøj Thomsen kalder det, at hjem har en tilblivelseshistorie (jf. Sjørsløv, 2007, p. 121).

2.4 Det ujemlige og det uhyggelige

Ligesom et hjem kan udtrykke beboerens livshistorie, så kan den også udtrykke elementer i livshistorien, som man gerne vil lægge afstand til. I både Philipsen og Højnings forskning, der netop indebærer erfaringer fra mennesker, der har levet i hjemløshed, er der eksempler på mennesker, for hvem særlige indretninger af hjemmet som en 'borgerlig standard' er afskyvækkende, uhyggelige. Det kan frembringe minder fra en ubehagelig barndom, hvor 'det pæne hjem' dækkede over noget ubehageligt. Som Benjaminsen (2023, p. 74) fremhæver, så kan arbejdet med hjemskabelse derfor understøtte et traumeorienteret fokus i indsatsen for mennesker, der har traumer fra en svær opvækst og en udsat familiebaggrund.

'Det uhyggelige' kan pege på mindre udtalte, men væsentlige følelser af ubehag

For at forstå dette aspekt, benytter Philipsen bl.a. Freuds begreb om *Das Unheimliche*. Begrebet betyder direkte oversat 'det uheimlige', men oversættes typisk som 'det uhyggelige', på engelsk 'the uncanny' (Philipsen, 2013, p. 76). Freud sigter med begrebet mod at forstå en dyb rædsel, som et menneske kan blive slået af ved en uhygge i ellers hjemlige omgivelser; når noget ikke er, som det giver sig ud for at være, eller som det burde være. Hos Philipsen peger begrebet på nogle mindre udtalte, men væsentlige følelser såsom "et forstyrrende ubehag, som ikke nødvendigvis fremtræder med klarhed...", "spændinger eller modsætninger i vores opfattelse, som ellers kan være vanskelige at indkredse", og "situationer, hvor det hjemlige på nærmest ubemærket vis går hen og bliver uheimligt, eller omvendt" (jf. Philipsen, 2013, pp. 77–78).

Et konkret eksempel, som Philipsen giver på sådanne følelser, er en informant, Susanne. Susanne fortæller, at hun efter at være delvist fraflyttet et hjem, hvor hun ikke trivedes med sin tidligere mand, på den ene side føler, at hun "*kan komme og gå som hun vil i sit hjem*", mens huset står til salg... men på den anden side oplever hun ikke længere, at 'væggene passer på hende' i hjemmet. Hun føler, at hun i huset præges af "*en masse gamle mønstre og vaner og alt muligt, som... som jeg ikke bryder mig om. Så nogle gange får jeg det fysisk dårligt, når jeg er der...*" Hun oplever større følelse af tryghed og selvstændighed, når hun overnatter i sin bil (Philipsen, 2013, pp. 21–22). Et andet eksempel hos Philipsen vedrører følelser omkring en flytning for en mand med tilknytning til et værested, der ikke kender nogen, som kan hjælpe ham med at flytte. Philipsen tolker situationen omkring flytningen sådan, at "*indflytning alene er uhyggelig*", og "*at ånden omkring flytningen ikke er den rette, og at boligen for så vidt kræver at blive tilegnet sammen med andre mennesker*" (Philipsen, 2013, p. 254).

Inden for dette emne har flere professionelle i denne undersøgelse peget på, at nogle mennesker, der kommer fra hjemløshed, kan synes, at væresteder er 'næsten for pæne'. Det, som synes hyggeligt for andre, bliver uhyggeligt for dem, fordi de ikke føler, at de passer ind. Det gælder selv på væresteder, der søger at være særligt åbne og byde sig til over for mennesker i udsathed. Og det kan gøre sig gældende i boligområder og gademiljøer.

2.5 Hjemmet blandt naboer, på gaden, i byen

Søgen væk fra boligen – Pacing, ruter og rutiner

Den amerikanske forsker, Robert Desjarlais, der særligt har fokuseret på brugere af et herberg i Boston, forklarer, at for mange af herbergsbrugerne, som

han møder, er for megen ro og stilstand uudholdelig. Derfor prøver de at holde sig i gang uden at kede sig. Desjarlais kalder dette for *pac-ing*; at man jager omkring i gader og på stræder, fordi ophold og ro kan give plads til negative tanker og følelser (Desjarlais, 1997; jf. Rasmussen, 2017, p. 189).

Hvor nogle mennesker 'pacer'/jager omkring, er der andre borgere i hjemløshed, der i højere grad har ruter og rutiner for deres færden i byen og særlige handlemønstre, som er tilpasset tilværelsen som hjemløs og de udfordringer, de hver især kæmper med (Bech-Jørgensen, 2003; Caswell & Schultz, 2006). Projekt Udenfor har givet denne beskrivelse (Projekt Udenfor, 2023, p. 48):

Nogle gør det samme hver dag og har gjort det i årevis. Andres aktiviteter skifter fra sæson til sæson, fra måned til måned eller dagligt. Selvom ruterne og rutinerne kan synes tilfældige for udenforstående, tjener de som regel et væsentligt formål for den enkelte. For nogle i målgruppen bærer deres færden i byen præg af, at de lever med svær og ubehandlet psykisk sygdom som for eksempel bevirker, at deres bevægelsesmønster er tvangspræget. Andre planlægger deres døgn ud fra, hvornår det er trygt at sove, og hvor de i løbet af dagen kan komme indenfor eller få et måltid mad.

Den danske forsker Laura Højring har i sin forskning hæftet sig ved en gruppe mennesker, for hvem boligen – som borgerne har opnået – ikke er et mål, men snarere en del af problemet... Nogle finder ikke ro i boligen og bruger den kun, fordi de bliver for fysisk belastede af at sove ude hele tiden, særligt om vinteren. (Der er gengivet et eksempel fra Højring i boksen).

Hjemfølelse uden for boligen

Hos de danske forskere Højring, Philipsen og Rasmussen, der alle undersøger mennesker i eller i risiko for hjemløshed, lægges der stor vægt på betydningen af steder, fællesskaber og 'nærved-fællesskaber', der findes uden for boligen eller i opgangen (Sjørølev, 2007).

De finder, at mange mennesker, der har været i hjemløshed, bevarer boligen som et privat helle, men for at undgå ensomhed og kedsomhed søger de fællesskaber uden for boligen.

Som det illustreres i en af Højring's cases (boksen nedenfor), så er det væsentligt, at blive 'inden for cirklen'; nærområdet.

Rasmussen finder i den teoretiske litteratur en forståelse

om gaderne, der minder om den organiske betydning, vi har berørt oven for omkring selve den fysiske bolig. Rasmussen citerer den tyske samfundsteoretiker Walter Benjamin for følgende omkring gadernes funktion i menneskelivet:

Gader[ne] er kollektivets bolig. Kollektivet er et evigt vågent, evigt aktivt væsen, som oplever, erfarer, erkender og udtænker ligeså meget mellem husmure som individer inden for hjemmets fire vægge.
(Benjamin, citeret i Rasmussen, 2017, p. 228, vores kursivering)

I Rasmussens empiriske studier finder informanterne "ikke hjem på ét enkeltstående og særligt privilegeret sted i verden". I stedet "sammenknytter [de] hjemligheden i et spind, som strækker sig ud mellem mange [steder]... Et hjem er i denne forstand ikke et enkeltstående sted, der kan aflåses, forlades og vendes tilbage til, men i højere grad en hjemstav; en egn og et område, hvori en række para-hjem findes og kan frekventeres".

Oles strategi for at få søvn – at sove på et trinbræt, væk fra byen

Ole er et menneske, som i en stor del af sit liv har levet på gaden. Han har fået stillet en bolig til rådighed, som han bruger i begrænset omfang. Ofte tager han væk, og sover uden for lejligheden.

Ole: Jeg har jo min store taske stående inde på Hovedbanegården.

Interviewer: I et skab derinde?

Ole: Ja, 50 kr. Sovepose, liggeunderlag, ekstra venter, håndklæde, lygte, så du ikke lægger dig i en hundelort. Hvad mere? Toilettepapir, tandbørste, tandpasta, noget at rede sig med. Det er det. En 20-30 kilo. Jeg tager med toget. Jeg tager ikke ud i skoven. Jeg tager med toget til et eller andet trinbræt... Jeg skal jo bare 30-40 minutter ud af København, så har du fred og ro. Og der er altid et halvtag, der er altid et cykelskur. Der er altid en park lige op ad. Ved stationen. Det ved jeg. Det lærte jeg allerede som barn. Så det er sådan, det foregår.

Kilde: Højring (2018, s. 202)

Para-hjem, og alene-med-hed

I citatet ovenfor, og generelt i sin afhandling, udvikler forskeren Jon Dag Rasmussen et begreb om 'para-hjem' som "et sted, hvor man kan høre til, altid kun delvist, men på afgørende måder – det er et sted, der skyder ud over boligen ved at være noget andet; en del af det spind, som muliggør forankring, og som lader os sammenknytte en række para hjem-steder for at opnå fodfæste (Rasmussen, 2017, p. 220).

Rasmussen har i sit feltarbejde observeret forskellige former for dette. Et værts- hus kan for nogle mennesker fungere som en måde at have et fællesskab med et minimum af egentlig interaktion og forpligtelse. Rasmussen beskriver mennesker, der kommer fast på bestemte værtshuse, hvor de sidder alene, sammen med andre, og drikker en øl eller får et stykke mad. De veksler få ord med en bartender, der kan virke som en art skriftefader eller -moder. De 'indtager' en stemning, et samvær, uden nødvendigvis at tale med andre, og de pointerer over for Rasmussen, at der ikke er nogen, der ville ringe, hvis de ikke dukkede op. Alligevel har disse steder, og de mennesker som man er 'alene-med', stor betydning.

At blive boende inden for cirklen

Brian har rejst i det meste af verden, men efter et ophold i fængsel blev han tilbudt en lejlighed i Sydhavnen og sagde ja tak.

Så tænkte jeg: 'Jo, det passer mig fint... Når jeg kigger tilbage, så var det et plus, at jeg ikke kendte en sjæl. Intet. Intet. Jeg kommer lige ud af fængslet, og så begynder jeg bare på nul. Og så tænkte jeg: 'Godt nok'. Nu kender jeg jo stort set alle herude, det er jo en lille landsby i København. Lige her, hvor vi sidder herude, der kender vi hinanden på kryds og tværs næsten alle sammen. Det er en lille landsby. Vi mødes på værtshuset, vi har tre værtshuse her, så mødes vi på pladsen og i Fakta selvfølgelig...

Brian vil gerne blive boende i området. Men det skal være inden for 'deres cirkel'. En cirkel, som dækker det centrale Sydhavn omkring Mozarts Plads. Hvis han ikke kan bo inden for cirklen, så vil han hellere flytte helt væk fra København – måske til New York.

(Højring, 2018, s. 345)

2.6 Hjemlighed gennem fællesskaber

Vigtigheden af væresteder og fællesskaber

Flere forskere, der har set på mennesker i hjemløshed eller risiko for hjemløshed, peger på vigtigheden af væresteder og fællesskaber. Philipsen beskriver et eksempel, Kenneth, for hvem lejligheden, som han har fået, er "et forsøg på en sikker havn", men samtidig bryder Kenneth sig ikke om at komme hjem, for "hjemmelivet er på mange måder en selvfængsling, der antager en spottende meningsløshed... Fjernsynet og smøgerne lindrer og kan fordrive tiden, men kedsomheden er en nådesløs konsekvens af hans manglende beskæftigelse" (Philipsen, 2013, p. 214). Kenneth kommer derfor på værestedet hver dag. Hans tanker herom er gengivet i boksen. I den kvalitative forskning lader det til, at det typisk er fællesskaber – som værtshuse eller gadefællesskaber eller

væresteder – der vælges til (Bech-Jørgensen, 2003; Philipsen, 2013). De er rummelige og kræver ikke meget af den enkeltes deltagelse. Noget dansk forskning peger da på, at fællesskaber på væresteder kan være rigtig gode, og at det er væsentligt, at disse anerkendes som meningsfulde (Lars Benjaminsen et al., 2019, p. 31). Nogle studier peger på, at det ikke er godt, når fællesskaber består af borgere, der alle er i hjemløshed, fordi det har en negativ effekt "i forhold til problematikker som angst og depression og risikofyldt adfærd" (Lars Benjaminsen et al., 2019, p. 32). Omvendt er der gode erfaringer med peerfællesskaber, hvor mennesker, der tidligere har været i hjemløshed, kan hjælpe hinanden netop i kraft af fælles erfaringer.

Værestedets betydning for Kenneth

[Værestedet] betyder, at jeg ikke laver noget lort, mens jeg er her.

[Værestedet] betyder, at hvis jeg har problemer, så kan jeg altid sidde og snakke med nogen om dem. Jeg kan sige dig så meget, at hvis jeg ikke havde [værestedet] her, så ville jeg være kriminel.

Kenneth
citeret i Philipsen, 2013, s. 214

Vanskelig adgang til fællesskaber

I de senere år har der været et stort fokus i bredere fællesskaber i at inkludere mennesker i udsathed, fx i idrætsforeninger eller kunst- og kulturaktiviteter.

En del forskning har dog peget på væsentlige barrierer for dette. Således beskriver et amerikansk studie, hvordan hjemløshed begrænser unges evner og lyst til at etablere og vedligeholde sociale relationer – både til andre unge i hjemløshed, familierelationer og tidligere venner (jf. Lars Benjaminsen et al., 2019; Simpson et al., 2018, p. 220). For eksempel beskrives, hvordan det for unge i hjemløshed opleves skamfuldt at leve som hjemløs, og at de derfor holder deres situation hemmelig for mennesker, de tidligere har kendt (Lars Benjaminsen et al., 2019, p. 31; Simpson et al., 2018). En væsentlig pointe, der fremhæves i denne forskning, er, at mennesker i hjemløshed er forskellige, og at udsathed fx kan tage sig forskelligt ud i forskellige livsfaser, blandt forskellige køn og blandt forskellige etniciteter. Forskningen peger fx på, at der kan være særlige udfordringer for personer i hjemløshed, der ikke har dansk statsborgerskab og/eller ikke taler dansk. De har ofte færre fællesskaber at trække på og ingen eller kun ringe adgang til velfærdsydelser (Lars Benjaminsen et al., 2019, p. 66). Ud over vanskeligheder ved at indgå i fællesskaber peger forskningen også på, at mennesker på vej ud af hjemløshed skal navigere imellem gode og dårlige fællesskaber (Højring, 2018; Philipsen, 2013). Dette tema finder vi også blandt de praktiker- og borgerinterviews, som vi har gennemført til denne undersøgelse.

Tid og helhedsorienteret støtte ind i fællesskaber

Tidligere forskning har både belyst barrierer og peget på nogle elementer, der kan hjælpe med at inkludere mennesker i udsathed i sociale fællesskaber. Iversen, Grønfeldt & Rosenberg (2022, p. 65ff) finder fx, at tid er afgørende for, at de fagprofessionelle gennem følgeskaber kan støtte borgerne i at blive integreret i fællesskaber. Desuden peger forskning og praksis på, at det også er nødvendigt med helhedsorienteret hjælp og tværsektorielt samarbejde (Iversen et al., 2022, p. 66ff), når borgerne skal støttes i at indgå i frivillige sociale fællesskaber i, fra og omkring boligen, da de ofte har behov for hjælp til forskellige problemstillinger, før de kan indgå i fællesskab med andre. Det kan fx være fysiske, psykiske eller økonomiske udfordringer, der skal tages hånd om, før borgerne har mod på og overskud til at indgå i fællesskaber.

2.7 Opsamling

Et 'hjem' er en mangefacetteret størrelse, der bør forstås både som et fysisk sted, som et sted for følelser, og som en praksis – noget der gøres, praktiseres og leves og bliver til over tid frem for noget, der eksisterer i kraft af fire vægge, man befinder sig imellem (Henze-Pedersen & Poulsen, 2024; Winther, 2009). At finde hjem og at føle sig hjemme er væsentligt for de fleste mennesker i moderne samfund, og for mennesker i udsathed kan det at føle sig hjemme være et vigtigt grundlag for en recovery-proces. Derfor er det vigtigt for socialarbejdere at støtte borgerne og være opmærksomme på borgernes opfattelse af og handlinger omkring hjemskabelse (Henze-Pedersen & Poulsen, 2024).

Det handler først og fremmest om at forstå, hvad der er på spil for det enkelte menneske i en bestemt indretning, i bestemte handlinger eller steder. For nogle mennesker sker hjemskabelsen gennem udbedring af småting eller tilegnelse af pryddgenstande. Den forskning, vi har fundet, peger på, at der kan være nogle simple praktiske ting, som er afgørende for hjemskabelsen, såsom at installationer som et komfur fungerer. En styrket opmærksomhed kan også handle om, i hvilken grad man som fagperson tager egne normative forestillinger (og hjem-pornografiske billeder) med ind over dørtærsklen i borgerens hjem. For nogle borgere kan indretninger, der minder om 'det gode, pæne hjem' være direkte uhyggelige, fordi disse former for indretning for mennesker, der af forskellige årsager har levet i hjemløshed, kan være en påmindelse om tidligere negative erfaringer og traumer.

Forskningen peger også på, at en væsentlig del af hjemskabelsen sker i fællesskaber uden for hjemmet. Det kan være, at en uformel og ofte tavs 'alene-med' socialisering har stor betydning for det enkelte menneske i det offentlige rum eller på væresteder. Forskningen peger på, at det kan være vanskeligt at komme ind i mere almene fællesskaber. Tid og helhedsorienteret støtte ind i fællesskaber kan dog medvirke til en integration i sådanne fællesskaber.

I de følgende kapitler ser vi på forskellige aspekter af hjemskabelsen. I dette kapitel er slået en række temaer an, som vi genfinder i de praksiserfaringer, som vi har indsamlet, for at se, hvordan arbejdet mere konkret gribes an. Det første tema er, hvor vigtig fasen frem mod indflytning i egen bolig fra en boform er.

3 Før man kommer i eget hjem

I dette kapitel ser vi på forløbet, fra man bliver skrevet op til en bolig og frem til, at man flytter ind. Vi har spurgt forskellige professionelle, hvad der er vanskeligt for borgerne, og hvad der fungerer for dem. Vi har også spurgt borgerne, hvad de selv oplever. Erfaringerne er samlet i tre afsnit – først, hvad der er vigtigt og vanskeligt, dernæst hvad kommuner, private leverandører og civilsamfund gør for at hjælpe med overgangen, og endelig hvad der er gode erfaringer med i denne fase. Til sidst gives en kort opsamling.

3.1 Hvad er vigtigt og vanskeligt

At få ro på

For de fleste borgere, der kommer på § 110-boform, er det vigtigste først at få ro på og få dækket nogle grundlæggende behov om at få ordentlig mad og søvn. Flere borgere taler om, at det er vigtigt at blive mødt med en forståelse af, hvad de kommer fra – på gaden, eller med mange konflikter i hjemmet. Som en ung borger, der tidligere har levet i hjemløshed, forklarer:

Hvis du har det virkelig dårligt... det er vigtigt, at de har en situational awareness. Her er plads til, at man kan leve i et helvede, og til at man kan finde sig selv. (Ung, der tidligere har levet i hjemløshed)

Ventetid kan være svær

For nogle kan ventetiden på en bolig være svær at håndtere. En ung mand, der har boet på § 110-boform, fortæller, at det var stressende for ham, at han ikke vidste, hvor længe der ville gå, før end han kunne få en bolig. For ham var det beroligende, da han fik en aftale i stand med en boformsmedarbejder om, at han fik en meddelelse hver gang, og så snart der var nyt om bolig.

Det er uoverskueligt at forlade værelset på boformen

Personalet på § 110-boformer fortæller, at nogle af borgerne kæmper med så tunge og komplekse udfordringer, at det er meget svært at integrere dem i fællesskabsaktiviteter, der kan være alt fra en skovtur til bræt- eller kortspil eller at se en film. De fagprofessionelle forklarer, at det at deltage i fælles aktiviteter kan give det enkelte menneske mere håb, glæde og motivation og dermed hjælpe i en recovery-proces. Men for mange borgere kan det der med at være socialt svært...

Det kræver ressourcer og overskud. Vi prøver at lave aktiviteter, men det er vores behov. De vil ikke. Det her med at sidde og se en film med personalet, det kan være en belastning for dem. Det er nemmere at være på værelset, hvor man ikke bliver forstyrret af andre. Hvis du sidder i varmestuen, kan du risikere, at der er personale, der spørger om et eller andet ubehageligt. Det her med at tro, at vi kan få dem ud i alle mulige aktiviteter, det er en kæmpe udfordring for mange af borgerne. Det, de kan, er, at de kan være sammen med dem de kender, i det miljø de kender til. (Boformsmedarbejder)

3.2 Hvad gør kommuner, private leverandører og civilsamfund for at hjælpe med overgangen?

Alt er relationsbåret

Både borgere og professionelle peger på, at relationsopbygningen er helt central. Som en boformsmedarbejder med over 20 års erfaring siger: *“Relationsarbejdet er vildt vigtigt. Det er vigtigt at være open-minded og ikke være blufærdig i forhold til, hvad man snakker med [borgerne] om”*. Dette flugter med forskningslitteraturen, der finder, at udviklingen af en relation mellem medarbejder og bruger er et nødvendigt første skridt i det sociale arbejde med mennesker i hjemløshed, fordi relationen forstås som et værktøj, der muliggør, at medarbejderne kan få lov til at hjælpe brugerne med at skabe forandring i deres liv (Alexander & Charles, 2009; O’Leary et al., 2013; Pedersen et al., 2012; jf. Rosenberg, 2023; Shier et al., 2011). Størstedelen af den danske litteratur om relationer i socialt arbejde med mennesker i hjemløshed fokuserer på brugere af herberger og væresteder (Caswell & Schultz, 2006, p. 75). I en undersøgelse af social isolation blandt brugere af herberger finder Pedersen, Andersen & Curtis (2012), at relationen mellem de professionelle og beboerne i nogle tilfælde spiller en central rolle i beboernes liv, og at medarbejderne gennem instrumentel og følelsesmæssig støtte i relationen kan være med til at øge beboernes velbefindende og livskvalitet. De finder også, at medarbejderne ved at hjælpe med at administrere økonomi og holde kontakt til offentlige myndigheder kan være med til at fastholde beboernes position i det sociale system, så de undgår yderligere marginalisering (Pedersen et al., 2012, p. 854).

To unge, der har boet på forskellige § 110-boformer, fortæller, at de havde et særligt godt forløb på en boform, der efter deres oplevelse var mindre institutionelt, mere hjemligt. De fremhæver vigtigheden af de relationer, de har til be-

stemte medarbejdere. Fra § 110-boformens side fortæller en leder, at man lægger vægt på, at den enkelte borger kan vælge, hvem blandt personalet de gerne vil have som kontaktperson.

Fokus på at komme hurtigt videre. Opskrivning til bolig og ansøgning om støtte hertil med det samme

De professionelle på boformerne, som vi har talt med, fortæller, at det faglige fokus er på, at borgerne kommer hurtigt videre. Det signaleres fx ved, at borgeren allerede ved indskrivning på boformen samtidig opskrives til bolig. Dette gælder både § 110-boformer målrettet unge og øvrige § 110-boformer. De fortæller, at de arbejder ud fra en Housing First-tilgang, hvor fokus er på at få borgeren i egen bolig så hurtigt som muligt. I forbindelse med opskrivning til bolig hjælpes borgeren også til at søge om økonomisk støtte, for de fleste, som vurderes at have behov for det. Boformerne hjælper også med at anskaffe ting, der skal bruges ved indflytning. Nogle af boformerne har et eget lager med brugsting; andre har kontakter til civilsamfundsorganisationer eller egne private netværk, der kan hjælpe.

Flere borgere fortæller, at det har været afgørende for dem at få hjælp til disse ting. En ung mand fortæller fx, at det var vigtigt, at han fik hjælp til at søge om enkeltydelser,⁴ og at § 110-boformen havde en særaftale med en civilsamfundsorganisation, der støtter mennesker i hjemløshed, da han fraflyttede:

Jeg er exceptionelt taknemlig [for den hjælp], for jeg havde ingen ting. Min mor smed alle mine ting ud, da jeg brød kontakten med hende... [Den unge mand fortæller, at han havde for flere tusind kroner tøj og husråd mv. hos sin mor, som han mistede]... (Ung, tidligere i hjemløshed)

Den unge mand lægger vægt på både den forberedende hjælp – i fasen før indflytning – og i forbindelse med flytningen, som vi ser nærmere på i næste kapitel.

Ventetid kan bruges til at forberede udflytning og at bo i eget hjem

Medarbejderne på boformerne fortæller, at man forsøger at udnytte den ventetid, der er på en bolig, på forskellige måder. Det handler for det første om aftaler om, hvad borgeren ønsker og forventer sig af det at flytte i en bolig, og hvad det vil kræve.

⁴ § 34 i aktivloven.

For mennesker, der har levet i hjemløshed i lang tid, kan det være en stor omvæltning at flytte i egen bolig og forlade det, som er blevet en velkendt, om end barsk tilværelse og identitet. Nogle oplever stilheden som øredøvende og urovækkende og boligen som klaustrofobisk. Det kan medvirke til tilbagefald, og at borgerne trækker sig væk fra den sociale støtte.

Derfor er det at flytte i egen bolig også noget, som boformsmedarbejderne bruger meget tid på at forberede borgerne på, også før indflytning. En medarbejder forklarer det således:

Til at starte med er der en opblomstringsperiode. Du får dine nøgler, og alt er spændende og godt, adrenalinen kører, og det er din drøm, du har drømt om i mange år, at få den her bolig. Og så når det er, at dørene bliver lukket og tingene og møblerne er på plads efter et par uger, eller hvor længe det tager, så kommer stilheden, og så er det også, at alle dæmonerne de kommer frem. Hele dit nervesystem falder jo bare til ro, de har jo levet sådan [knipser et par gange], altså det hele har jo kørt hurtigt i årevis for manges vedkommende, og så sidder man der i sin egen bolig. (CTI/ACT-medarbejder)

Nogle medarbejdere på boformer fortæller, at de gerne vil bruge tiden, hvor de venter på, at borgeren får tilbudt en bolig, på at vedkommende kan øve sin boevne, fx lære at købe ind eller lave mad. Men deres erfaring er, at mange borgere har svært ved at overskue det på grund af deres hjemløshedssituation. En forståelse i Housing First-tilgangen er, at det at lære at bo i egen bolig bedst lader sig gøre i praksis, og derfor skal den primære botræning ske i egen bolig. En stabil boligsituation giver samtidig mulighed for at arbejde med de øvrige udfordringer, som borgeren måtte have og kan gøre det svært at fastholde en bolig uden den rette hjælp og støtte.

Aftaler om administration af økonomi

Et andet forhold, som de fagprofessionelle ofte taler om, er at hjælpe borgerne med at holde styr på deres økonomi ved at lave en aftale med myndighedssiden om, at de for en periode administrerer borgerens økonomi. En del borgere ønsker at stå på egne ben og selv styre økonomien; betaling af de faste regninger – de 'boligbevarende udgifter', som de professionelle kalder dem. Men mange finder det vanskeligt. Ifølge de fagprofessionelle er der typisk en god prognose for bevarelse af og trivsel i bolig, hvis borgeren i den første periode overlader noget økonomi til kommunen, i hvert fald hvis der er stofbrug involveret.

Ændringer i praksis omkring støtte mellem boform og efterfølgende støtte – kortere perioder på boformen

Efter omlægningen af indsatsen mod hjemløsheden, som tilskynder, at der arbejdes ud fra Housing First-tilgangen, forventes der i de kommuner, vi har talt med, kortere ophold på § 110-boformerne. Nogle boformsmedarbejdere – private som kommunale – taler om, at der kan være et dilemma i den nye lovgivning, hvor opholdslængden på herberg eller forsorgshjem forkortes væsentligt. På den ene side er det væsentligt, at man modvirker en institutionalisering af borgerne som tilsigtet i lovgivningen. På den anden side vurderer nogle fagprofessionelle, at det kan blive vanskeligere at nå at opbygge en relation og den nødvendige tryghed i relationen, som ofte er en forudsætning for, at de kan få lov til at støtte og motivere borgeren.

Det bliver da endnu mere vigtigt at sikre en kontinuitet i relationen. Nogle boformer arbejder med, at dette kan ske ved, at en medarbejder fra boformen kan fortsætte med at give en specialiserede støtte, fx CTI, hvis der er behov for det. Derfor er der nogle af boformerne, der arbejder på at udvikle deres tilbudsvifte, så de både tilbyder ophold og specialiseret støtte efter opholdet; altså en mere intensiv og specialiseret indsats end efterforsorg.

Medarbejdere og ledere fra boformer og fra bostøtteteams vurderer, at det generelt er vigtigt at overføre viden og relationer fra medarbejdere på boformen til de personer, der eventuelt skal yde specialiseret støtte, og andre, som borgeren skal være i kontakt med efter opholdet. Flere medarbejdere fremhæver også, at det for andre borgere er væsentligt at prøve at stå på egne ben. Derfor kan den rette støtte for disse borgere være at have mindre kontakt med fagprofessionelle i en periode, hvis det er dét, borgeren ønsker.

3.3 Hvad er der gode erfaringer med?

Et godt nok match af bolig og omgivelser

Matchet mellem bolig og omgivelser har stor betydning for borgernes bevarelse af og trivsel i egen bolig. I et gruppeinterview med ACT/CTI-medarbejdere forklares det sådan, at *”det altafgørende ved Housing First som teori og metode er, om boligen matcher personen”*. Det handler i nogen grad om selve boligen og indretningen, men ACT-arbejderen vurderer, at matchet i høj grad handler om, hvor boligen ligger henne, og at borgeren har en medbestemmelse om det. ACT/CTI-medarbejderne nævner et eksempel med en mand, der havde en bolig i en ydre bydel i København, som han ikke kunne bruge, fordi han primært opholdt sig på en plads i Indre By. Han kom kun i lejligheden et par gange om året. Det lykkedes at få manden boliganvist til et sted tættere på Indre By.

På tværs af kommuner understreger de fagprofessionelle, at det er meget individuelt, hvad et godt boligmatch er, og at dette kan ændre sig for den enkelte over tid. De fagprofessionelle, vi har talt med, nævner flere eksempler på, at ligesom målgruppen er mangfoldig, er deres behov, ønsker og drømme til en bolig også vidt forskellige og ændrer sig ofte over tid. Det er vigtigt, at der i de forskellige instanser i en kommune, som har med matchingen at gøre, er opmærksomhed på, at dette kan ændre sig. Desuden nævner de fagprofessionelle, at den lange ventetid på en bolig også er en udfordring for matching-processen, dels fordi borgernes ønsker og drømme kan ændre sig over tid, dels fordi lange ophold på boformerne kan være medvirkende til, at borgerne får det betydeligt dårligere, og at deres udfordringsbillede af den grund ændrer sig.

Nogle borgere har brug for andre typer boliger end en selvstændig bolig i en almindelig opgang. For nogle mennesker, der har levet i hjemløshed, er der klare fordele ved at bo i et opgangsfællesskab med andre, der lever i udsathed, selvom det også kan indebære en risiko for at blive fastholdt i stof- eller alkoholforbrug. Sådanne opgangsfællesskaber kan opleves mere rummelige, fx i forhold til, om en gæst tisser i opgangen, eller der er larm ind imellem. De professionelle fortæller, at det er deres erfaring, at nogle borgere aktivt fravælger 'pænere' boliger, fordi de føler sig mere trygge og hjemme i de mere udsatte områder, hvor de har været vant til at begå sig. Andre borgere finder tryghed og trivsel langt fra en bykerne. For eksempel fortæller fagprofessionelle fra en kommune om et eksempel med en borger, der har fået en campingvogn stillet til rådighed ude på landet, hvor der sjældent går bus, men hvor der kommer en bostøtte en gang om ugen. Denne borger har prøvet mange ting, men har i en længere periode fundet sig godt til rette med denne løsning. Det er dog de fagprofessionelles vurdering, at de fleste mennesker, der har levet i hjemløshed, gerne vil være inden for gåafstand af en bymidte, da mange har været vant til at tilbringe størstedelen af deres hverdagsliv i byens rum. Selvom matching-processen mellem borger og bolig kan være svær, fordi borgerens udfordringsbillede samt ønsker og drømme kan ændre sig drastisk fra opskrivningstidspunktet, til boligen stilles til rådighed, har det afgørende betydning for hjemskabelsen, at der tages højde for, at både boligen og omgivelserne passer til den enkelte borgers ønsker, drømme og behov.

Dilemma omkring tilhørsforhold til boformen

Nogle af de fagprofessionelle, som vi har talt med, fortæller, at det generelt i deres praksis har været et vigtigt fokusområde i perioden frem mod indflytning i egen bolig, at man skaber et vist tilhørsforhold til boformen. Nogle fagprofessionelle lægger vægt på betydningen af 'hjem' i 'forsorgshjem' (§ 110-boform), og de fremhæver elementer i indretning, adgang, stemning, tilgængelighed af personale, toner og lyde, der udtrykker dette. For borgerne handler det om at kende

nogen, der er lette at tale med, og som er imødekomende over for en. De fagprofessionelle giver også udtryk for, at med en overgang til Housing First vil fokus i højere grad være på at støtte i fællesskaber fra egen bolig og i mindre grad fællesskaber omkring boformen. Der er et dilemma imellem på den ene side at have en base for borgere, der ellers ikke har mange at gå til, og at komme til at institutionalisere borgerne.

To unges forløb udtrykker både fordele og ulemper omkring tilhørsforhold til et fællesskab på § 110-boformen i deres forløb. På den ene side fortæller de, at det er vigtigt at kunne tage *"hjem på [§ 110 boformen]"* ... *"Det er fællesskab, der batter... Det er vigtigt, at man kan komme igen her"*. De fortæller, at den første tid, efter de flyttede i egen lejlighed, kom de på boformen hver dag for at spise, hænge ud og tale med nogen. For de to unge er det klart, at de foretrækker at bo i deres egen lejlighed og have deres eget hjem. Men samtidig er det vigtigt for dem at bevare et tilhørsforhold og at have nogle aktiviteter at deltage i på § 110-boformen. Tilhørsforholdet hjælper dem til gradvist at føle sig hjemme i egen bolig og opsøge andre fællesskaber. På den anden side fortæller de samme to unge også om mindre positive oplevelser, både på en anden boform og på den boform, hvor de ellers samlet havde en positiv oplevelse. Konkret fortæller de, at det kan være utrygt på boformen, hvor der ikke er personale om natten. De har flere gange oplevet at blive vækket om natten og truet, fordi en person ville indhente en gæld fra en anden (tidligere) beboer. Den ene unge mand blev frarøvet flere af sine ejendele (telefon og playstation) på sin første nat på boformen. Flere af de borgere, vi har talt med, fortæller, at en § 110-boform også kan være et hårdt sted at opholde sig, og det i sig selv kan give traumer.

Løsning af opgaver under opholdet på boform

Flere boform- og værestedsmedarbejdere fortæller, at de har gode oplevelser med, at brugerne eller beboerne får ansvaret for at løse mindre opgaver på boformen, såsom at passe kaffemaskinen, gårdhaven, computeren eller hjælpe til i køkkenet. Personalets oplevelse er, at borgerne gerne vil "give noget tilbage", og at den ansvarsfølelse og anerkendelse, der følger med udførelsen af arbejdsopgaverne, giver borgerne indhold i livet og en følelse af værdighed (se Ibsen et al., 2023, p. 37 for en beskrivelse af lignende fund).

Arbejde med fællesskaber uden for § 110-boformen under opholdet

Flere boformer arbejder også med at etablere fællesskaber under opholdet, også selvom borgerens ophold på boformen er relativt kortvarigt. Her knytter de an til primært lokale, men også nationale tilbud. Både borgere og professionelle nævner, at de har arbejdet med eksempler som Ombold, der arrangerer fodbold og andre idrætsaktiviteter, både på bosteder og væresteder og for

mennesker i udsathed, der bor i eget hjem. For nogle borgere mener de professionelle, at det er meget vigtigt, at de frivillige tilbud kommer ud på boformerne og laver relationer der. De finder, at der er en del tilbud til mennesker i udsathed, men at det for mange borgere kan være vanskeligt at skabe nye relationer, når først de kommer i eget hjem, og derfor kan det være vigtigt, at relationerne er blevet skabt inden.

De professionelle fortæller, at det kan virke rigtig godt, hvis det er en person fra en forening, der kommer og henter borgerne, *”for så er det frivilligt. Det giver noget andet”* (Interview med fagprofessionel).

3.4 Opsamling

I dette kapitel har vi set på, hvad der kan være vanskeligt, og hvad der arbejdes med under opholdet på en boform frem til indflytningen i egen bolig.

I Housing First-tilgangen er det væsentligt, at man primært lærer at bo ved at komme i egen bolig med støtte. På boformerne signaleres der også over for borgerne, at der er et mål om, at de snarest muligt kommer i egen bolig ved, at de ved indskrivning opskrives til egen bolig. Der søges desuden om økonomisk støtte til indflytning.

Inden for denne tilgang arbejdes der også under opholdet på boformen på at forberede borgeren på indflytning i egen bolig. Det handler om at tale med borgeren om, hvad dennes primære ønsker til en bolig er, og hvad der kunne være et godt nok match. Selvom der ikke er mange tilbud om boliger, så er matchet mellem bolig og borger vigtigt for at øge den enkeltes chancer for at fastholde og trives i boligen. Det kan være dyrt for kommunen og en dårlig oplevelse for borgeren, hvis personen matches til en bolig, som ikke er egnet til vedkommende og dennes behov og ikke får den rette støtte i boligen.

Det er også et vigtigt fokuspunkt for § 110-boformsmedarbejderne at starte en samtale med borgerne om forventninger til livet og hverdagen i egen bolig. Det er fx vigtigt, at man – samtidig med at man taler om borgerens håb og drømme om at komme i egen bolig – også taler om, at der vil komme vanskelige perioder efter en opblomstring. Det er normalt, at man kan have svært ved det, og det tager tid at finde sig til rette. Et andet fokuspunkt er samtale om og øvelse i at kunne mestre ting i hjemmet selv, såsom indkøb, og at skulle administrere økonomi. I forhold til det sidste er der erfaringer med, at det for mange borgere er nyttigt i en første fase at 'være under administration', så de bliver i boligen og gradvist tilegner sig de vaner, der er nødvendige for på sigt at fastholde boligen.

I næste kapitel ser vi på, hvordan man trives eller mistrives i hjemmet. Hvilke vanskeligheder der opstår, og hvordan man kan få støtte til det, fra kommune, private og civilsamfund.

4 At trives i hjemmet

I dette kapitel ser vi på perioden, efter borgeren er kommet i eget hjem. Vi ser på hjemmet som materielt fundament og sociokulturel basis – mere end blot en bolig; vi ser på, hvordan man skaber et hjem og en identitet, når man længe eller aldrig har haft eget hjem; hvordan man 'finder hjem', og på hvad der kan være svært i denne proces. Vi ser på, hvad den enkelte bolig og naboskabet tilbyder, og hvilke praksisser og symbolske handlinger der skal etableres eller genøves med støtte fra de rette aktører efter overgang. Vi ser på betydningen af at få den rette støtte til at træne sin bo-evne og ikke mindst støtte til den økonomiske og praktiske del. Kapitlet er inddelt i tre afsnit efter forskellige aspekter for hjemskabelse. I kapitlet ser vi på disse elementer efter tur. Først ser vi på den materielle hjemskabelse, dernæst på den mentale og praktiske hjemskabelse, og endelig på den sociale hjemskabelse.

4.1 Materiel hjemskabelse

Økonomi er afgørende for hjemskabelse

Mange interviewpersoner fremhæver, at økonomi til at indrette boligen er afgørende for borgerens muligheder for hjemskabelse og -følelse. Interviewpersonerne nævner, at det kan føles udfordrende og stressende at rykke i egen bolig, hvis man ikke har de nødvendige økonomiske ressourcer at skabe hjem for. Dette kommer eksempelvis til udtryk i nedenstående citat, hvor en borger, der tidligere har været i hjemløshed og nu er i egen bolig, fortæller, hvordan han oplevede, at den økonomiske støtte, han fik af sin kommune, var utilstrækkelig:

Jeg fik 1.900 kroner, som jeg skulle bruge på de ting, jeg manglede, og jeg manglede jo alt. Alt! Og det kunne jo ikke række til en tiendedel af det, jeg skulle bruge. Min start med at rykke ind i lejligheden var ikke lige det fedeste. Selvom jeg havde ønsket det her i rigtig mange år, at få mit eget sted igen, så var det ikke lige den fedeste oplevelse. Og det giver jo ikke nogen mening, at de gerne vil hjælpe en med bolig, men de vil bare ikke hjælpe med det sidste. (Borger)

Andre steder i interviewmaterialet fremgår det, at økonomisk støtte i forbindelse med hjemskabelse også relaterer sig til borgernes trivsel og selvpfattelse. En bostøttemedarbejder fortæller fx om, hvordan afslag på etableringsydelse fx kan resultere i frustration og tab af økonomisk kontrol. Bostøttemedarbejderen beskriver en borger, der først fik afslag på etableringsydelsen. I ærgrelse gik borgeren så i byen og brugte en masse penge; han følte, at det

kunne være lige meget. Efterfølgende gik borgerens tidligere boform ind og hjalp med at afholde udgifter til indkøb af de første ting til boligen. Det hjalp borgeren med at genvinde motivationen for at have sin egen bolig. Økonomisk støtte er ikke blot en praktisk nødvendighed, men også en psykologisk støtte, der muliggør valg og selvudfoldelse i overgangen fra boform til egen bolig.

Indretning er afgørende for hjemskabelse

Indretningen af hjemmet beskrives som afgørende for at skabe hjemlighed og tryghed i boligen. Interviewpersonernes beskrivelser understreger, at et hjem ikke blot er et fysisk rum, men også en følelse af tilhørsforhold og tryghed, der bl.a. skabes gennem indretning og personliggørelse af boligen. Betydningen af indretning og personliggørelse kommer til udtryk i nedenstående citat, hvor en borger fortæller, hvordan han ikke følte sig hjemme de første måneder, fordi han ikke fik den tilstrækkelige hjælp til at indrette sit hjem:

Det var tomt, både fysisk og psykisk, og jeg følte mig jo ikke hjemme overhovedet. Hjem for mig, det er, når man har en mulighed for at kunne indrette det på en eller anden måde, så man ikke føler, at man egentlig lige så godt kunne være på et herberg. Altså i bund og grund var det den følelse, jeg havde til at starte med: Det giver ikke mening for mig at være her, jeg havde det jo faktisk bedre på et herberg.
(Borger)

Borgeren supplerer med en beskrivelse af, hvornår og hvordan han oplevede at føle sig hjemme. Her lægger han særligt vægt på det at fylde hjemmet med nips og hyggelige genstande, som han selv har udvalgt:

En lavpraktisk ting, der gjorde en stor forskel, det var, da jeg fik sat to planter op. En guldplante og en plante i vindueskarmen. Det gjorde sindssygt meget. Altså, at få gjort lidt hygge. Også da jeg fik sådan nogle bloklys, elektriske med batterier i, gjorde også sindssygt meget om aftenen til, at jeg følte, at "det er sgu da også meget hyggeligt at være her". Så sådan nogle små ting også. Og så kan det godt være, at jeg ikke har det store klædeskab, jeg gerne ville have, at jeg stadig har en papkasse med mit tøj. Jeg sover stadig på en stor madras på gulvet. Men det har ikke været det, der var afgørende for, at jeg i dag finder mig tilpas der. Det er meget med tilvænnning, men også de små ting med lys og lidt planter, der faktisk har gjort en kæmpe forskel.
(Borger)

Faglig understøttelse er afgørende for hjemskabelse

At indrette og falde praktisk på plads i hjemmet står centralt i både borgere og fagpersoners beskrivelser af, hvornår en bolig føles og opleves som et hjem. Her spiller praktisk hjælp og støtte en afgørende rolle, og fordi mange borgere ikke har et netværk omkring sig, er det meget ofte bostøttemedarbejderen, der hjælper med diverse praktiske ting ved indflytning.

Flere fagpersoner beskriver, hvordan de helt lavpraktisk hjælper med at indrette, rydde op og ud samt købe ting til borgerens hjem. En bostøttemedarbejder giver i nedenstående citat et eksempel på, hvor afgørende den praktiske indretningshjælp kan være for borgerens hjemfølelse og mulighed for fastholdelse af egen bolig. Bostøtten fortæller om en borger, der selv anskaffede sig møbler og indbo fra bekendtskaber i området, men til sidst havde så mange ting, at han ikke kunne være i lejligheden og i stedet opholdt sig på et nærtliggende torv – indtil bostøtterne hjalp med at indrette boligen:

Det kom til et punkt, hvor der var så mange ting, at han hellere ville være på torvet. Og det tog et halvt år, før vi fik lov til også at hjælpe ham med at indrette lejligheden. Vi sendte ham på torvet, og da vi var færdige, og han kom tilbage, stod tårerne i øjnene på ham, og han sagde "det er jo et hjem". Det er første gang, han havde et sted, han kunne kalde hjem. Han har haft en lejlighed, der ikke fungerede, og han har sovet på gaden, men det her var det første hjem. Vi indrettede stuen, og soveværelset var ret rodet, men det har han selv ordnet nu, en kasse ad gangen. Det er ikke helt vildt pænt og rent, men han bor okay for en mand, der har boet på gaden i 35 år. (Bostøttemedarbejder)

Som vi så i kapitel 1, så var det også for denne borger vigtigt, at borgeren selv havde haft del i at anskaffe tingene til hjemmet og selv præge det på den måde. Samtidig var det svært for borgeren at overskue det til at starte med. Med støtte har borgeren selv efterhånden kunnet præge sin bolig på en måde, der passer ham.

Flere fagpersoner oplever, at det er afgørende at understøtte borgerne i indretningsprocessen på en måde, der tydeliggør, at det er deres hjem, og at det er oplagt, at de har ønsker og krav til boligen. Selvom det i praksis kan være vanskeligt at imødekomme alle borgerens ønsker, så skaber det en vigtig ramme for en samtale om, hvad borgeren oplever som hjemligt, og hvad der på sigt kan arbejdes med og på, som en § 110-boformsmedarbejder her udtrykker det:

Borgerne er desværre tit vant til, at de ikke har indflydelse, og at de ikke må have ønsker, fordi de er blevet svigtede og skuffede så

mange gange, at det her med at drømme om – som vi andre måske gør – at have en sofa, der er indrettet på den rigtige måde, det er så langt væk fra rigtig mange af dem. Desværre. (Medarbejder på § 110-boform).

Ofte er borgerne meget taknemmelige for at have fået en bolig, men ydmyghed og tidligere dårlige erfaringer gør, at de 'stiller sig tilfredse' og ikke får sat ord på deres ønsker til boligen. Tidligere forskning har også belyst, hvordan det at leve i hjemløshed for mange er forbundet med en følelse af fejl og stress over ikke at kunne sikre basale behov. Det beskrives i litteraturen som en af årsagerne til, at mennesker i hjemløshed ofte kæmper med dårligt selvværd, hvilket kan være en barriere for at sætte ord på egne ønsker og drømme og tro på, at man fortjener en bedre tilværelse (Diblasio & Belcher, 1993; Projekt Udenfor, 2023; Rosenbergs, 2023). Ved at vise interesse for borgerens individuelle ønsker til indretningen og forsøge at tilpasse hjælpen til den enkeltes behov kan fagpersoner være med til at give borgerne nogle nye erfaringer og en oplevelse af at have indflydelse på eget liv. Benjaminsen (2023, p. 72) beskriver, hvordan hjemskabelsesprocessen i Housing First-tilgangen kan være et vigtigt element i borgernes recovery-proces, når de specialiserede bostøttemedarbejdere støtter borgeren i at gøre boligen til et hjem og tager udgangspunkt i borgerens egne ønsker og behov. En væsentlig forudsætning for dette er, at der er tid og fleksibilitet til at understøtte disse processer (Lars Benjaminsen, 2023, p. 74).

Derudover ses også beskrivelser af, at de yngste borgere i målgruppen har behov for særlig støtte i hjemskabelsesprocessen. Fagpersonerne beskriver, at de unge, der ikke har gjort sig egne erfaringer, fordi de aldrig har prøvet at bo selv, har brug for meget støtte fra en tæt relation til at få hjælp til at komme på plads. Dette er ofte særligt vigtigt for de unge, der har boet på institution, og derfor i mindre grad har en hjemlig referenceramme på plads. Indretningen spiller dermed en stor symbolsk rolle, fordi den er med til at markere overgangen til voksenlivet, og en velindrettet bolig, der fungerer, og som den unge selv har gjort personlig, kan give en ung borger oplevelse af succes, orden og tro på sig selv i en vanskelig overgang efter eksempelvis mange år på institution eller § 110-boform, fortæller en medarbejder fra en boform.

Et fleksibelt og ikke-normativt syn på hjem

På tværs af interviewmaterialet giver fagpersonerne udtryk for, at de er opmærksomme på, at deres egne forestillinger om et godt hjem kan være meget forskellige fra borgernes forestilling om det gode hjem. Nogle borgere skal fagpersonerne hjælpe med at gentænke deres forestilling om, hvordan man gør hjem, fordi det er mange år siden, de har haft egen bolig, og nogle aldrig har haft deres eget hjem. For andre borgere er det helt centralt, at fagpersonerne ikke overfører egne

boligidealer eller normative forestillinger om indretning eller brug af boligen over på borgerens livssituation.

I nedenstående citat udtrykker en bostøttemedarbejder, at der i hendes team er stor og nødvendig accept af, at borgere, der kommer fra hjemløshed, skal have tid og plads til at gøre hjem på deres egen måde, men også har behov for en vis grad af professionel understøttelse:

Der er stor accept af, at folk, der har været hjemløse længe, som får en toværelseslejlighed, de bruger kun det ene hjørne. Den accept skal der være, for sådan lever de, og vi kan jo ikke definere det for dem. Det skal have lov at vokse. Vi kan ikke sørge for, at det spiller fra starten af, som de tænker det helt ideelt. Vi kan sørge for det nødvendige, og for at de ikke skal bekymre sig om økonomi. Måske også for, at de kan se fjernsyn for at holde dem distraherede fra "misbrugsrastløshed" og gaden. Vi sørger for det praktiske, resten er nødt til at vokse. (Bostøttemedarbejder)

4.2 Mental og praktisk hjemskabelse

Som vi så i kapitel 1, er hjemskabelse i høj grad en bevidsthedsmæssig og følelsesmæssig proces. Som en CTI-medarbejder forklarer, så har mange borgere ikke erfaringer med hjemmet som et trygt sted. Ligesom vi så i Jon Dag Rasmussens forskning i kapitel 1, er nogle borgere mere trygge og føler sig mere hjemme, når de er ude. For CTI-medarbejderen handler det derfor om at snakke med borgerne om, hvad der skal til, for at de kan føle det som et hjem, på deres egne præmisser.

Vigtigt at lande godt efter en kaotisk proces

Generelt beskrives processen op imod, omkring samt kort efter indflytning som kaotisk og hektisk for borgeren. Mange aftaler og megen praktik skal falde på plads, og først efter lidt tid får borgeren ro til at påbegynde processen med at finde sig mentalt til rette i boligen. En ung interviewperson, der tidligere har levet i hjemløshed, fortæller fx, at det kan være overvældende at flytte i egen lejlighed. Det tog tre uger for ham bare at få installeret sig, hvilket er svært, når man aldrig har været vant til at lukke sin egen dør før. Ligesom vi så i kapitel 1, så fremhæver flere professionelle netop at det enkelte menneskes tilegnelse af sin bolig tager tid. Dagligdagsaktiviteter skaber hjemfølelse og styrker bo-evnen.

Budgetlægning og ejerskab

En vigtig del af at lande i eget hjem handler om at få lagt et budget og tage ejerskab over at kunne betale regninger. At lægge budget, handle ind og forvalte ressourcerne er ikke kun en stabiliserende faktor, men det giver også borgeren en følelse af ejerskab og selvstændighed at være 'herre i eget hus'. En bostøtte-medarbejder beskriver fx det at hjælpe med at lægge madplaner, lave budget for ugentlige indkøb og lignende som centrale aktiviteter, der træner borgerens bo-evne.

Hvis man skal koge hjemlighed ned til noget, som ikke er småborgerligt, eller som vi tænker, så er det bare et tilholdssted, et sted man hører til og har et tilhørsforhold. Det kan lykkes hurtigt, eller der kan gå lang tid. De kommer og siger det. Der er både nogle, som lykkes med det mega godt og hurtigt, og nogle, som slet ikke kan bo.

CTI-medarbejder

Tilegnelsen tager tid

En CTI-medarbejder fortæller om en borger, der kun har boet på institutioner:

Han fik en fed lejlighed [i bymidten] ud til kanalen med kajakplads og fransk altan, og han fik aldrig skaffet møbler til stuen; han havde altid kun boet på ét rum, så det gjorde han også der.

De må leve som de vil, så længe der ikke er skadedyr eller farligt i lejligheden. Det er en proces at lære at føle sig tryk i eget hjem. En havde været på gaden i RIGTIG mange år, og den måde, han lærte at bruge sin bolig på, var at sove på toilettet, for han havde sovet på offentlige toiletter i rigtig mange år. Det første, vi tænkte, var, at det måtte være dejligt endelig at have fået en seng, og han lagde sig under håndvasken i et år. Derefter sov han på stuegulvet i noget tid, og så i sengen.

CTI/ACT

Vasketider og planlægning af indkøb

Andre dagligdagsgøremål bidrager også til hjemskabelsen, herunder at få vasket tøj og planlagt og udført indkøb. De kan virke som små og irriterende ting, der bare skal overstås, men de har større betydning for den enkelte end blot aktiviteten. De udtrykker 'hjemgørende handlinger', der fremmer en normalitet som mange, der har levet i hjemløshed, stræber efter, og de udtrykker en selvstændighed, der knytter sig til hjemmet. Det er også hjemliggørende, gentagne aktiviteter, der hjælper til at holde fast i rutiner og have noget formålsrettet at gøre i sin bolig og giver glæde ved at bo.

Når jeg slapper af, sidder jeg og ser fjernsyn, laver mad. I går lavede jeg chokoladeboller. Sidder og får ideer til at dekorere min lejlighed. I går sad jeg fx og fandt alle de ting, jeg mangler til lejligheden, og hvad det vil koste. Billedrammer, hylde, ting på væggene. (Ung borger, tidligere hjemløs)

Det der med vasketider har jeg også prøvet et par gange, at skulle sige nej til en aftale, fordi der havde jeg lige booket en vasketid ... Jeg synes ikke, der er noget, der er blevet mere bøvlet, fordi mit liv var jo et stort rod, inden jeg røg i egen bolig. (Ung borger, tidligere hjemløs)

En ung borger fortæller, hvordan han med hjælp fra sin CTI-støtte har lært at planlægge madbudget, købe ind og holde af at lave mad i sit eget køkken – en hverdagsrutine, der får hjemmet til at føles som hans eget, fordi det i kontrast til boformens køkken er pænt og rent at være i. Den unge mand fortæller, at *”det er helt anderledes nu... Man gider ikke ud og have fastfood og sådan noget. Man gider godt stå i sit eget køkken og lave mad og alt det”*. Ifølge den unge mands bostøtte, så er det dog ikke mange gange, at den unge mand har lavet mad selv i den tid, han har været i boligen (Interview, CTI-medarbejder). CTI-medarbejderen ser dog også en væsentlig opblomstring i den unge mand, der er i gang med sit andet forsøg på at bo for sig selv, selvom forløbet ikke har været uden bump på vejen.

Den unge mand fortæller videre om sin oplevelse af at have fået sit eget:

Det er dejligt! Jeg gik bare i gang med oprydning, rengøring, sætning på plads. Det er tre år siden, jeg havde egen lejlighed, så jeg nyder det. Det er nærmest en aktivitet for mig. Jeg vidste, det ville blive godt. (Ung borger)

Forskellige fokusområder i botræningen: Madplan eller indretning

Som vi har set ovenfor, er der nogle borgere, for hvem handlinger, proces, symboler og samvær omkring indretning har stor betydning for hjemskabelsen. For andre borgere kan de praktiske handlinger omkring madplan og budget for ugentlige indkøb have større vægt i arbejdet med botræning. En efterforsorgsmedarbejder fortæller fx, at han i sit arbejde i mindre grad fokuserer på, hvordan hjemmet skal se ud, og hvordan det skal indrettes, men i højere grad prioriterer at snakke med borgeren om, hvordan han eller hun kan være i sit hjem og dermed være i sit liv. På den måde bliver det at tale om hjem med borgeren mere et spørgsmål om at få udfoldet, hvordan borgerens rutiner, gøremål og aktiviteter i hjemmet kan være positive aktiviteter, der gør, at borgeren fører sit eget liv. Heri ligger en recovery-orienteret måde at arbejde med hjemmet på. Det at træne 'at bo' er recovery-fremmende og rækker ud over blot følelsen af at være 'hjemme'.

Risiko for tilbagefald når roen indfinder sig

Den kaotiske proces omkring indflytning afføder for mange borgere en oplevelse af udmattelse, når der er gået lidt tid. Når det ydre kaos, man har kendt fra gaden eller boform, har lagt sig, opstår der en indre uro, ængstelighed og ensomhed, der kan være vanskelig at håndtere.

"Der skal ikke blive for stille"

Ensomhed, ro og tid for sig selv, som mange borgere ikke er vant til, kan give tilbagefald, og den første tid i boligen kan være hård for mange: Både fagprofessionelle, frivillige og borgere, der har været i hjemløshed, fortæller, at der for manges vedkommende ikke skal blive for stille. Der kan opstå mange udfordringer, når borgeren pludselig er alene i egen lejlighed, fordi der ikke sker noget, og fordi mange har været vant til, at der er mennesker og liv omkring dem. Som tidligere nævnt søger mange tidligere hjemløse ind mod var mestuer og væresteder, hvor der er fællesskab og ligesindede, ligesom der er mange borgere, der efter en tid oplever kriser. Derfor arbejder de fagprofessionelle i denne fase med at have et vist beredskab i forhold til de borgere, der er kommet i egen bolig. De tjekker ind med dem, hvordan det går. De fagprofessionelle som efterforsogsmedarbejdere og CTI/ACT-medarbejdere oplever også, at der er en del borgere, der selv rækker ud til fx bostøttemedarbejdere efter hjælp. Det kan være unge, som har været anbragt, der pludselig oplever et behov for psykologhjælp til at bearbejde nogle af deres erfaringer med at være anbragt, som de ellers har sagt nej til tidligere. Flere af de borgere, vi har talt med, søger derfor kontakt både med en bostøtte og med boformen.

Opsøgende og vedholdende støtte er central i starten

I den første tid, efter at borgeren er flyttet ind, er det vigtigt, at der mellem borger og bostøtte er så tæt en relation, at borgeren har lyst til at bede om hjælp, for ellers kan der opstå tilbagefald og kriser, og det er her, borgerne kan miste motivation og mening med at blive i boligen og måske i stedet vender tilbage til de gamle, velkendte rutiner og handlemønstre på gaden og i det miljø, de har været vant til at færdes i. Her er relationen til bostøtten særlig vigtig – at støtte borgeren i at genfinde egne ressourcer og tro på, at de med den rette hjælp kan komme på rette vej igen:

Den vigtigste form for integration og hjælp til borgeren er at minde dem om, at de er andet end et udsat menneske. Ved at støtte op om den identitet kan de finde nogle ressourcer frem selv... Det er den største fallit at tro, at man bare kan smide borgere ud i en lejlighed, og så skal det nok gå. Det gør det ikke. (ACT-medarbejder)

Den sociale støtte er central for, at borgerne lander godt – rent mentalt – i deres nye bolig. En borger beskriver hjælpen fra sin CTI-bostøtte som afgørende for at falde på plads:

Det har været vigtigt for mig ikke at være fuldstændig alene, omkring at skulle være i egen bolig. Han har også hjulpet mig med... Ikke fordi jeg ikke kan finde ud af alle de her praktiske ting, men har støttet mig

i det, sådan så man ikke skulle føle, at man var mutters alene om fx at have en kamp med ydelsesservice, som det kan være nogle gange. Så han har været fantastisk. Virkelig. Og har været en kæmpe årsag til, at jeg faldt ret hurtigt til i lejligheden. (Borger)

Særligt de unge, som vi har talt med, finder støtte i at kunne komme tilbage til det herberg eller forsorgshjem, som de tidligere har boet på, enten i en formel kontekst af fx madklub eller andre sociale aktiviteter, eller uformelt for at hilse på personale eller række ud til de relationer, de kender og er trygge ved.

Hjælp med mange ting

Den førnævnte borger forklarer yderligere, hvad støtten fra hans CTI-bostøtte har betydet:

Skulle jeg have hængt en lampe op, så ville han være der, når han havde tiden til det. Skulle jeg ud og hente nogle møbler, så fordi jeg ikke har bil, stillede han en bil til rådighed. Skulle vi ringe til ydelsesservice, fordi der var et eller andet, så har han gjort det, for at kunne komme nemmere igennem. Det har været alt. Han har stillet sig til rådighed omkring alt. Bare en snak, altså nogle af de sidste gange, han har været henne hos mig, der har vi gået en tur og bare lige snakket, om hvordan det går. Han lytter rigtig meget. Ja, han er der til alt, faktisk. I bund og grund. (Borger, tidligere hjemløs)

Ud over de forhold, der retter sig til selve hjemmet og den psykosociale støtte til at finde sig til rette i hjemmet, nævner både borgere og fagprofessionelle også, at det er vigtigt med fortsat støtte til nogle af de ting, som borgerne har været vant til at kunne få hjælp til på boformen. Det kan fx være at få ringet til lægen, at holde kontakt til myndigheder eller at hjælpe borgeren med at blive sygemeldt eller fritaget fra krav i jobcenteret, så borgeren ikke føler sig overladt til sig selv efter at være kommet i egen bolig.

Gode erfaringer med glidende overgang med efterfølgende støtte

Både fagprofessionelle og borgere fortæller om gode erfaringer med en glidende overgang fra boform til eget hjem. Relationen mellem en medarbejder på boformen og borgeren kan også være en indgangsvinkel/et springbræt til at få skabt en kontakt til og relation mellem bostøtte og borger. Det kan fx ske ved, at medarbejderen på boformen taler med borgeren om fordelene ved en specialiseret bostøtte og hjælper med at tage kontakt til og lave en aftale med denne om at mødes. Med andre ord, at man bygger bro fra indsats og samtaler på § 110-boformen til den specialiserede bostøtte i eget hjem. Den glidende over-

gang kan også ske ved, at det er en medarbejder fra § 110-boformen, som allerede har etableret en relation til borgeren, der efter indflytning leverer den specialiserede bostøtte som CTI eller ICM. Ofte vil der dog være tale om et skifte af medarbejder ved overgangen til eget hjem, og der er derfor fokus på overlevering af viden og brobygning til den nye relation, der også vil involvere den kommunale myndighedsafdeling.

Flere fagprofessionelles erfaring er (som vi så i forrige kapitel), at man prøver at have samtalen om specialiseret bostøtte inden indflytning. Men det er vigtigt også at følge op på denne samtale, når borgeren er flyttet ind i boligen, sammen med den specialiserede støtte; at der bygges bro imellem fasen før indflytning i egen bolig og den specialiserede støtte. En ung borger fortæller, at det har været 'pissegodt' med den hjælp, han har fået, både den særlige økonomiske støtte (§ 34 i lov om aktiv socialpolitik) og bostøtte (§ 85-støtte i lov om social service).⁵ Derudover har han også fået hjælp af en frivillig forening til 'alle de vigtige ting'. Han fortæller, at det havde stor betydning for ham at kunne få hjælp, da han "lavede et fuck-up" med betaling af regninger.

Vigtigt at skabe ro i forhold til borgerens øvrige myndighedskontakter

For mennesker, der har levet i hjemløshed i lang tid, kan det være svært pludselig at skulle være i kontakt med en boligforening eller jobcenteret. For at undgå, at borgeren forlader sin bolig og søger tilbage til livet på gaden, er det, ifølge de fagprofessionelle, vigtigt at skabe ro omkring borgeren, særligt i forhold til dennes kontakter fx i jobcenteret. Det kan fx være ved at lave aftaler med jobcenteret om, at kravene til borgeren mindskes, eller at der findes ressourcer til at hjælpe borgeren med at skabe et hjem.

At skabe ro omkring borgeren kan også være at støtte personen i at ringe til egen læge og få en sygdomsmeddeling fra sit arbejde eller uddannelse – i det hele taget at hjælpe med at mindske det kaos, der kan opstå, når borgerne flytter i egen bolig.

4.3 Social hjemskabelse

Det sociale liv i boligen er vigtigt, men vanskeligt

Den sociale del af hjemskabelsen – at have en form for samvær med andre i boligen eller fx i et opgangsfællesskab – kan være vanskeligt. Mange borgere, der kommer fra hjemløshed, føler, at de skiller sig ud; de har svært ved at føle sig

⁵ Der henvises til Beskæftigelsesministeriet (2019) og Social-, Bolig- og Ældreministeriet (2017).

godt tilpas med naboer og ikke at stikke ud i forhold til de øvrige beboere i opgangen:

Noget af det første, de gør ved lejligheden, er at købe gardiner og lamper og sætte dem op, så det ser ordentligt ud fra gaden af, i stedet for at der for eksempel er sorte sække på vinduet. Så må alt det andet møblement komme senere. "Gardiner er et must, fordi vi andre bemærker det". Så hvis der flytter en ny ind, skal man ikke være "ham med plastikposer", for det stigmatiserer, sætter sig, og skaber en frygt for personen. (ACT-støtte)

Vi snakker også meget om husordensregler med borgerne og snakker med dem om, hvordan de har det osv. Derfor er relationer vigtige, for man vil gerne have, at borgeren kommer til en, hvis naboer klager, for det er en mulighed for at snakke om, hvordan man bør opføre sig i en lejlighed med naboer. Nogle sover for eksempel om dagen i stedet for om natten og er ikke opmærksomme på, at andre har mere normal døgnrytme. (CTI)

Muligheden for at have et socialt liv bliver for nogle bedre, når de flytter i egen bolig, fordi det at have sit eget sted gør det muligt at invitere venner på besøg:

Jeg bruger tid med mine venner. Nu hvor jeg også er flyttet i lejlighed, så er det nemmere at invitere folk over.

Og du har venner, der kommer på besøg?

Man er bare mere fri, tror jeg. Man føler sig mere fri og mere en del af samfundet. Man føler sig ikke så meget udsat, i og med at man er kommet i egen lejlighed. (Borger, ung)

Borgeren forklarer, hvordan det giver ham en følelse af frihed og af at være en del af samfundet, at han har fået sin egen bolig. Andre af vores informanter fortæller, at de har det svært med at invitere gæster, fordi de skammer sig over deres bolig, da den ikke er indrettet og fungerer optimalt. En informant fortæller, at han stadig sover på en madras på gulvet, og at rammerne ikke er til at have gæster. Det gør, ifølge ham, at "det bare ikke rigtig er den fedeste følelse at tage gæster med hjem, for hvor skal vi drikke kaffe henne? Det skal vi gøre nede på gulvet. Så der er ikke rigtig noget netværk omkring det med at invitere nogen ind i min lejlighed. Det er der ikke, som det er lige nu. (Borger, tidligere hjemløs)

Gæster kan være et problem

Både borgere og fagprofessionelle fremhæver, at det at have mulighed for at invitere og have gæster ikke altid er helt uproblematisk, fordi det kan være svært for borgerne at sætte grænser og sige fra:

Det med gæster er et problem for mange, for de vil selvfølgelig gerne hjælpe folk, de kender i miljøet, og så føles det mindre som et hjem, når det bliver indtaget af alle mulige på forskellige tider af døgnet. Der skal de have hjælp til at sige til og fra og sætte grænser over for gæster. Vi prøver at få dem til at se, at de er okay, må godt være i verden og må godt sige til og fra. (...) Hvis man kommer fra gaden eller institution, har man mennesker omkring sig hele tiden, men vi siger "lad være med at flytte festen hjem til dig selv", fordi så ryger du ud igen. Men det er svært på grund af ensomhed, og når man har prøvet at være den, der frøs udenfor (CTI).

Vi finder lignende erfaringer i forskningen. For eksempel skriver Højring (2018, p. 352):

Den eneste af de fire, som giver udtryk for at savne selskab, er Ole, som på trods af, at han er glad for at være kommet på afstand af hjemløsemiljøet, alligevel savner det særlige sammenhold, han i sin tid oplevede på gaden. Efter at han har fået lært at sige fra over for de gæster, som han syntes udnyttede hans gæstfrihed, får han mest besøg af sin familie, som en gang imellem kommer på besøg fra Jylland.

Højring fremhæver, at det netop er angsten for ensomhed og isolering, der er årsag til, at flere boformsbeboere ikke ønsker at flytte i en bolig for sig selv. Frygten for ensomhed og isolation understreger, som vi tidligere har været inde på, at fællesskaber og opbygningen af nye relationer, mens borgerne stadig er på boformen, kan have stor betydning for mennesker, der flytter i egen bolig efter at have levet i hjemløshed.

4.4 Opsamling

Både borgere og fagpersoners beskrivelser tydeliggør, at det gode hjem ikke kun er et tag over hovedet, men en kompleks kombination af praktisk hjælp, indretningsmæssig støtte og symbolsk betydning. At anerkende betydningen af

disse elementer er væsentligt for at skabe en meningsfuld overgang fra hjemløshed til et trygt og værdigt hjem, som man har lysten og ressourcerne til at værne om og blive boende i.

Kapitlet har vist, at den gode hjemskabelse er en kombination af fokus og prioritering af både den materielle, mentale/praktiske og sociale proces, når borgeren kommer i egen bolig, og at særligt økonomi, vedvarende støtte og praktisk hjælp er central.

For mange skal det at bo for sig selv og 'gøre hjem' op- eller genøves, og her kan de fagprofessionelle være en stor støtte i starten. For eksempel kan de fagprofessionelle hjælpe borgeren med at skabe rutiner og tage ejerskab over dagligdagsaktiviteter, der får boligen til at føles som et hjem. En væsentlig forudsætning for dette er, at der er tid og fleksibilitet til at understøtte disse processer.

5 Ud over dørtærsklen – Fællesskaber uden for boligen

I dette kapitel ser vi på fællesskabs- og aktivitetstilbud for personer, der tidligere har levet i hjemløshed. Kapitlet er inddelt i to hovedafsnit. Det første analyseafsnit beskæftiger sig med fællesskabs- og aktivitetstilbuddenes tilgængelighed. Det andet afsnit fokuserer på borgernes muligheder for at indtage nye roller i de forskellige fællesskabs- og aktivitetstilbud, der er til rådighed for dem.

5.1 Tilgængelighed i fællesskaber er centralt

Dette analysekapitel beskæftiger sig med, hvordan de aktivitets- og fællesskabstilbud, borgerne har til rådighed, skal være overskuelige og tilgængelige for borgerne at tage del i.

Afsnittet belyser forskellige dimensioner af tilgængelighed i fællesskaber for personer, der tidligere har været i hjemløshed. Vi ser på materiel, fysisk, økonomisk og social tilgængelighed. Herunder gives eksempler på, hvordan og i hvilket omfang fagpersoner kan gøre fællesskaber tilgængelige for borgerne.

Materiel, fysisk og økonomisk tilgængelighed

Ligesom adgang til møbler kan være vigtigt ved indflytning i egen bolig og etablering af et hjem (jf. kapitel 2 og 3), fremhæver interviewpersonerne, at når/hvis det kræver nogle særlige redskaber/materialer at deltage i fællesskabsaktiviteter, er det vigtigt for borgernes deltagelse og engagement, at disse er lettilgængelige. Dette udtrykkes eksempelvis i nedenstående citat:

Hvis vi gerne vil have borgerne ud at cykle, så hjælper det ikke, at vi ikke stiller en cykel til rådighed. Den her målgruppe har ikke muligheden for at købe [de nødvendige ting selv]. Det er det, vi kalder "low entrance". Det afgørende er, at det er nemt at gå til. Hvis vi gerne vil have, at de skal strikke, så skal vi give dem noget garn og nogle strikkepinde. Hvis vi gerne vil have, at de skal ud og gå, kan det være, at vi kan motivere dem ved at give dem en løbe-t-shirt. (Koordinerende værestedsmedarbejder)

I forlængelse heraf nævner andre interviewpersoner, at de fysiske rammer omkring aktiviteten og fællesskabet er afgørende for borgernes engagement.

Dette handler for det første om, at de fysiske rammer, eksempelvis på værestederne, skal gøre det nemt og lettilgængeligt for brugerne at mødes om en aktivitet. Dette udtrykkes her af en borger, der lægger et stort engagement i frivilligt værestedsarbejde:

Jeg tænker, at kodeordet er tilgængelighed. (...) Hvis tingene kan ligge klar hele tiden. Hvis ludospillet kunne stå fremme på bordet, så er det attraktivt og indbydende, og så begynder brugerne at spille ludo (...). Det er så lidt, der skal til. Hvis tingene kan stå fremme i stedet for altid at skulle være ryddet op og dermed være ikke-attraktivt, så er jeg helt sikker på, at det kunne være startskuddet til, at der ville være nogle flere, der ville komme i gang med nogle aktiviteter.
(Borger, tidligere hjemløs og frivillig på værested)

En ansat på et værested nævner også, at det er en udfordring, at værestedets kreative værksted ligger på andel sal, og derfor er svært tilgængeligt for de brugere, der er gangbesværede. Materiel og fysisk tilgængelighed er derfor vigtige faktorer i forhold til at gøre aktiviteter tilgængelige.

Den materielle og fysiske tilgængelighed handler også om, at aktivitets- og fællesskabstilbuddene ikke må være for svære for borgeren at komme hen til. Dette kan eksempelvis dreje sig om, at der skal være tilgængelige transportmuligheder, og at fællesskabet helst skal befinde sig i nærheden af, hvor borgerens øvrige liv, fx borgerens bolig, ligger. For, som en bostøttemedarbejder udtrykker det, så "*(...) er det jo i vores normalsfære, at vi tænker, at vi altid kan hoppe på en cykel eller bus, men sådan er det jo ikke, hvis man ikke kan bevæge sig mere end 500 meter væk fra, hvor man er*". Som vi også så i kapitel 1, så ligger en del af hjemfølelsen i de cirkler og gader, man kender bedst og føler sig tryk i.

På tværs af interviewene fremhæves det også, at det er afgørende, at aktivitets- og fællesskabstilbuddene er økonomisk tilgængelige. Den økonomiske tilgængelighed handler om, at borgerne skal have råd til at deltage i de aktiviteter, der stilles dem i udsigt. Men også, som nedenstående citat udtrykker, om, at værestederne eksempelvis skal have lønkroner nok til at kunne facilitere fællesskabet tilstrækkeligt:

Økonomi er i hvert fald noget, der kan have betydning her hos os. Hvis det koster for meget, så er det i hvert fald en bremseklods [for brugerne]. Og vi kunne da også godt være flere medarbejdere her, for at man kunne udvikle og virkelig gøre noget ud af fællesskabet. (...) Jeg har en oplevelse af, at der er blevet skåret meget ned her på værestederne. (Værestedsmedarbejder)

Social tilgængelighed via praktikere

I interviewmaterialet fremhæves også de fagprofessionelles rolle i at understøtte borgernes sociale liv, hvad enten det er på værestederne, boformerne eller i den kommunale bostøtte. Dette handler dels om at følge med borgerne ud i fællesskaberne og støtte dem i at indgå i sociale relationer, dels om vigtigheden i, at der er personale til at facilitere samværet i de mere formaliserede fællesskaber, som borgerne indgår i.

Praktikerne klæder borgerne på til fællesskaber

For det første nævner flere interviewpersoner, at det er centralt, at praktikerne følger med borgerne ud i konkrete fællesskaber eller hjælper borgerne med at opbygge sociale kompetencer, så de på sigt kan indgå i forskellige aktivitets- og fællesskabstilbud. Eksempelvis fortæller en områdechef i en organisation, der arbejder med hjemløshed, at de på organisationens § 110-boformer aktivt arbejder med at klæde borgerne på til et socialt liv efter tiden på boformen:

Noget af det, vi har arbejdet med de sidste år, er at styrke borgernes forudsætninger for at træde ind i et fællesskab og give dem gode erfaringer med at danne relationer. Det er bl.a. gennem frivillige aktiviteter. Det kan være at komme i madklub på boformen og øve sig i at være sammen med dem, de selv omtaler som 'almindelige mennesker'. Mange borgere siger: "vi er vant til at begå os med nogle, der ligner os", så det med at træde ud i det almindelige kan være meget grænseoverskridende. Vi arbejder med at genopbygge sociale kompetencer og selvværd. Det gør vi med madklub og frivillige netværksvenner, hvor man bliver matchet med en frivillig, og så tager de ud og laver ting – går på café, tager i biografen, på museum – at træne i at tage ud og gøre noget. Når de flytter i egen bolig, kan den frivillige komme med, hjælpe med at få borgeren ud af lejligheden, og sørge for at komme på besøg. (Områdechef, NGO)

Af citatet fremgår det, hvordan der aktivt arbejdes med at udvikle sociale kompetencer og sociale relationer, mens borgeren er på § 110-boformen – kompetencer, som borgerne forhåbentlig tager med sig, efter de er kommet ud af hjemløsheden – og potentielt med ind i egen bolig. Andre medarbejdere fra en § 110-boform fortæller, hvordan de nogle gange ringer til kommunale sagsbehandlere, mens borgeren er på boformen, for i fællesskab med dem at forsøge at finde passende fællesskaber i nærområdet, de kan introducere borgeren til. I interviewmaterialet finder vi også, at der kan være grænser for, hvor meget social støtte borgerne ønsker fra den fagprofessionelle og i hvilke sammenhænge. Det fremgår fx i nedenstående citat, hvor en kommunal bostøttemedarbejder fortæller:

En af de borgere, jeg arbejder med, han siger: "Hospitaller og alt muligt offentligt, det er fint, der har jeg ikke noget imod at sige, at du er min kontaktperson. Men jeg skal sgu ikke have dig med ned til beboermøde eller i sportsklubben. Jeg kan godt tage dig med ned i Hus Forbi og sige, at "det her er min kontaktperson, hun skal lige se, hvordan her ser ud", men der er en grænse. (Bostøtte)

I forlængelse heraf fortæller flere interviewpersoner også, at de oplever, at der er en grænse for, hvor meget de kan gøre for at tilgængeliggøre sociale fællesskaber for borgerne. Flere praktikere nævner således, at det er helt centralt, at borgerne selv er motiveret for og/eller har overskud til at indgå i de fællesskaber, der bliver dem stillet i udsigt. Som en kommunal bostøttemedarbejder nævner, så *"kan vi godt stå for at introducere borgeren til forskellige steder. Men det er afgørende, at borgeren kan tage derhen, når han selv har mod på og overskud til det"*. Dette understreger også vigtigheden i, at bostøttemedarbejderne arbejder med borgernes motivation og kompetencer til at opsøge fællesskabet, og at tilbuddene er lokalt forankrede og ligger tæt på, hvor borgerne bor.

Vigtigt at praktikerne faciliterer og understøtter fællesskabet

Interviewmaterialet indeholder også eksempler på, at både praktikere og borgere oplever, at det er vigtigt, at der er personale til at facilitere samværet i de aktiviteter, der finder sted på værestederne, boformerne eller som udflugter i kommunalt regi. Både praktikere og borgere nævner, at personalet kan være med til at skabe struktur og klare rammer for den sociale interaktion, hvilket er vigtigt for borgergruppen, når de begynder at søge fællesskaber.

En ung borger nævner eksempelvis, at han, i tiden efter han ankom til § 110-boformen, var *"isoleret og indelukket på mit værelse"*. Dette ændrede sig, da en af boformens ansatte bankede på hans dør og hev ham med ud i et fællesskab på boformen, der centrerede sig om en aktivitet, der optog ham. En anden borger nævner, at det er afgørende for hendes deltagelse i værestedernes aktiviteter, at der er personale, som faciliterer det sociale samvær. Hun bliver ofte socialt overvældet, og derfor er det afgørende for hende, at der er personale tilstede, der *"hjælper med at styre samtalen"* og aktiviteterne.

At slippe kontakten til det, man kender

Som vi før har været inde på, så ønsker mange af borgerne at holde fast i det velkendte miljø på § 110-boformen, efter de er flyttet i egen bolig. Når vi kigger på tværs af interviewmaterialet, ses der blandt vores informanter forskellige holdninger til, hvorvidt det er ønskværdigt/hensigtsmæssigt eller ej, at borgerne bliver ved med at komme på boformen, efter de er blevet anvist egen bolig.

På den ene side står en gruppe af borgere og praktikere, der oplever, at det sociale fællesskab, borgerne bliver en del af, mens de opholder sig på § 110-boformen, fortsat kan spille en vigtig rolle i borgernes sociale liv og understøtte deres recovery-proces. Eksempelvis nævner to unge mænd, der tidligere har boet på en § 110-boform, at de i forbindelse med indflytning i egen bolig har haft stor gavn af at kunne vedblive at komme på den boform, de flyttede fra. Dette perspektiv uddybes af en medarbejder fra boformen, der *"ikke tror, at man skal være så bange for at lave positive fællesskaber på boformerne"*, fordi de unge tager de sociale netværk fra boformer med sig ud i livet:

Vi har rigtig mange unge, der er flyttet i egen bolig, som har boet her, og som fortsat kommer her. De eneste fællesskaber, de er en del af, det er dem, de har her. Og det er jo, fordi de er opbygget, inden de flyttede ud, så det er trygt at komme her. Det handler om tilgængelighed. Når du bor her, er fællesskabet tilgængeligt. Og de mennesker, der varetager det, det er også dem, der banker på din dør om morgenen, så du kender dem. Der skal meget lidt til for vores unge mennesker, før fællesskabet virker utilgængeligt (...). Vi har at gøre med nogle unge mennesker, der har svært ved sociale fællesskaber, og når man er her [på boformen], er det professionelle, der skaber rammerne om fællesskabet, og det kan man ikke forvente af en fodboldklub, og det er dét, der er rigtig svært for vores borgere. (Medarbejder på § 110-boform)

På den anden side er der en række praktikere, der mener, det er vigtigt, at boformen ikke bliver en del af borgernes netværk, fordi boformen fastholder borgerne i en tilstand af passivitet:

Vi har ikke selv fællesskaber her. Vi prøver for så vidt muligt at undgå det, fordi det er midlertidigt. Førhen havde vi mange tilbud til borgerne, men der havde vi rigtig svært ved at klippe navlestrengen. Både for vores eget vedkommende, men også for borgerne. Det blev usundt, fordi vi nogle gange fastholder borgerne i noget usundt, fordi der er et utroligt højt serviceniveau her. "Jeg kan ikke finde ud af det her". Okay, så går hele maskineriet i gang med at hjælpe. Og det fastholder jo også borgerne i en position af, at de ikke kan noget selv. Og det er jo ikke særligt smart, når de så flytter i egen bolig. (Medarbejder på § 110-boform)

Af citatet fremgår det, at praktikerne oplever, at tilbuddene på boformen gør, at det ligefrem bliver en hindring for, at borgeren kan etablere og klare sig selv i egen bolig efter fraflytning fra boformen. Med andre ord vil man gerne undgå de 'institutionaliserede' fællesskaber, der let kan forme sig på boformerne, og som man mener, ikke hjælper borgere videre. Derfor forsøger denne boform aktivt at

undgå, at der dannes for stærke fællesskaber på boformen. Der lægges her vægt på, at det er centralt at bygge bro til nye fællesskaber frem for at søge tilbage.

Fællesskab er svært tilgængeligt for de mest udsatte borgere

Selvom der er flere virksomme ting, som borgere og praktikere kan udføre for at tilgængeliggøre fællesskaber for målgruppen, er der også en gruppe borgere, for hvem fællesskabsintegration er meget udfordrende. Både værestedsmedarbejdere, medarbejdere på boformer og de kommunale bostøttemedarbejdere oplever nemlig, at borgere med meget komplekse problemstillinger er svære at få med i fællesskaber.

Største udfordring er netværksdannelse

Hos flere af de bostøttemedarbejdere, vi har interviewet, kommer det til udtryk, at den største udfordring i bostøttearbejdet er netværksdannelse. Som en ACT-medarbejder siger, så lykkes det dem nærmest aldrig: *”at bygge bro til civilsamfund eller frivillighed, fordi borgerne er så udfordret af misbrug, psykisk sygdom, kaos i livet og slitage”*. Flere bostøttemedarbejdere oplever, at de borgere, der har et socialt liv, selv har skabt det – eksempelvis gennem religiøse eller misbrugsorienterede fællesskaber.

Det er tydeligt, at det særligt er de ældste borgere i målgruppen, der har udfordringer med netværksdannelse. Det skyldes, at kompleksiteten af deres problemer er vokset med årene. Selvom borgerne i flere tilfælde er blevet anvist egen bolig, betyder et langt liv med andre udfordringer, at borgerne grundlæggende har mistet troen på, at de kan socialisere og er værdige til det samme sociale liv som ”normale mennesker”. En specialiseret bostøttemedarbejder udtrykker det således:

Borgerne har levet et langt liv, før vi kommer på. Dem, der ender hos os, har aldrig fundet deres hylde. Deres følelsesliv er ødelagt af for eksempel traumer. Og så er det svært at socialisere, for ellers havde de jo gjort det. Når man i 50 år har følt, at man ikke er noget værd, så skal der altså fyldes rigtig meget på, før man kan tro på, at man er værdig til de samme ting som normale mennesker. Borgerne føler sig mærkelige, og at der bliver set skævt til dem. (CTI/ACT-medarbejder i kommune)

Medarbejderen tilføjer, at en del af de borgere, han har støttet, har haft 'nok i sig selv' og ikke magtet relationer, hvor andre er udfordrede og formentlig aldrig

vil kunne rummes i en sportsklub eller lignende. Med andre ord er der stor forskel på, hvor tilgængelige sociale fællesskaber er, afhængig af, hvor komplekse borgerens udfordringer er.

Helhedsorienteret indsats er godt

Flere af de fagprofessionelle efterspørger derfor en mere helhedsorienteret indsats til de borgere, der er mest udsatte i målgruppen. Eksempelvis fortæller en værestedsmedarbejder, at den fællesskabende, selvværdsopbyggende indsats, som værestederne udfører, for ofte bliver overset:

Jeg tænker, at værestederne ofte kan være et ret overset tilbud i behandling af mennesker. Man overser den rolle, som værestederne kan have ind i det her med at skabe fællesskaber. Hvis folk bliver udskrevet fra psykiatrien eller fra misbrugsbehandling, så er det mere eller mindre tilfældigt, om de havner på et værested eller ej (...). Vi løfter en stor opgave i forhold til nogle ting, som jeg nogle gange synes bliver lidt usynlige (...). "De hygger sig jo bare og laver aktiviteter", ikke? Men hvis nu man kunne synliggøre, hvor meget det faktisk betyder for, at borgerne bliver i deres hjem. Og hvor mange penge, man måske kunne spare, hvis man havde mere fokus på de selvværdsopbyggende ting, der foregår på værestederne. (Værestedsmedarbejder)

Ovenstående citat er bl.a. interessant, fordi det taler ind i noget af den eksisterende forskning om indsatser til de borgere, der er mest i udsathed, som vi nævnte i kapitel 1. Denne forskning fremhæver bl.a., at de borgere, der har de mest komplekse sager, også har behov for en støtte, der samtænker psykiske, somatiske og sociale udfordringer og som går på tværs af velfærdssystemet og civilsamfundets indsatser (Lars Benjaminsen, 2022, p. 178; Iversen et al., 2022, p. 66ff).⁶

5.2 Fællesskab og nye roller gennem aktiviteter

Vi tror grundlæggende på, at det er aktiviteter, der skaber fællesskab. Det er ikke omvendt. Når man bliver en del af en aktivitet, så opstår der også noget fællesskab omkring den (...). Og så tror vi også på det her med, at når man så laver aktiviteter, så giver det også muligheder for at få nye roller. (Koordinator i frivilligindsatser)

⁶ Se Fællesskabsmålingen 2022 (Lars Benjaminsen et al., 2022; Iversen et al., 2022).

I det følgende afsnit uddybes, hvad det er, fælles- og rolleskabende aktiviteter kan tilbyde målgruppen. Først uddybes, hvordan aktiviteter skaber fællesskaber og mulighed for nye roller, og dernæst belyses hvorfor det er vigtigt, at det samlede felt af fællesskabs- og aktivitetstilbud til målgruppen spænder bredt. Sluttelig introducerer vi kort de fire aktivitetsbaserede fællesskabstyper, interviewmaterialet er rigt på beskrivelser af: idrætsfællesskaber, kreative fællesskaber, digitale fællesskaber og arbejdsfællesskaber.

Aktiviteter udgør fællesskabende frirum

I materialet er der bred enighed om, at forskellige former for aktiviteter kan udgøre fællesskabende frirum, hvor borgerne for en stund kan sætte hverdagslivets udfordringer i parentes og møde hinanden på nye betingelser:

Det er et fristed. En form for boble, du kan træde ind i, lige så snart du deltager i aktiviteten, og får løsrevet dig fra de gængse problemstillinger, der er i hverdagen. Hvis det bare var at komme ned på et værested, så var du måske ikke altid den nemmeste at snakke med, men når du er ude og dyrke idræt, så behøves du ikke snakke så meget. Så kan du bare være i det. (Borger, der tidligere har været i hjemløshed)

Sådan siger en borger, som tidligere har været i hjemløshed, og nu er i egen bolig og gennem flere år er kommet på et værested, hvor han nu deltager i og er frivillig initiativtager til en række idrætsbaserede aktiviteter. Han oplever, at de idrætsbaserede aktiviteter udgør et fristed, man "bare kan være i" – uden at bekymre sig om hverdagslivets problemstillinger, og hvor det samtidig er nemmere at socialisere, fordi der er en aktivitet, deltagerne er fælles om. Dette perspektiv harmonerer med tidligere forskning, der viser, at det at samles om et *fælles tredje* er afgørende for udsatte borgere, fordi det skubber fokus væk fra borgernes konkrete problemstillinger, og derigennem muliggør fællesskabsdeltagelse (Ibsen et al., 2023, p. 41ff).

Betydningen af aktivitetens rolle som et fælles tredje går igen på tværs af aktivitetstilbud. Et lignende perspektiv uddybes i nedenstående citat, hvor to bostøttemedarbejdere i socialpsykiatrien, der begge arbejder med ICM-metoden, beskriver, hvad det betyder for de borgere, de samarbejder med, at de kan deltage i aktiviteter:

Bostøttemedarbejder #1: Vi har lavet et discgolfhold, som vi tilbyder alle vores borgere at være med på. Så kører vi rundt og henter dem, og så kører vi ud i skoven. Det er ikke alle, der spiller discgolf, men så sidder de måske bare og får en kop kaffe og en småkage, og nogle andre går en tur i skoven. Det giver noget rigtig godt. De bliver glade,

snakker sammen, uddeler telefonnumre og mødes på kryds og tværs. (...) De finder ud af, at de har hinanden.

Bostøttemedarbejder #2: Det, der fylder, når vi spiller discgolf, er det her med, at man går og siger til hinanden: "Åh ja, godt kast!", eller "prøv lige at vippe den lidt mere næste gang". Det er eksempelvis ikke misbrug, der fylder. Det, der fylder, er den aktivitet, vi er fælles om.

Aktiviteter giver borgerne mulighed for at indtage nye roller

Foruden betydningen af, at aktiviteter udgør et positivt, fællesskabende fælles tredje, fremhæver interviewpersonerne også, at aktiviteterne giver borgerne mulighed for at indtage nye roller, hvor fokus er på, at borgerne er dygtige og kompetente. Dette kommer eksempelvis til udtryk i nedenstående citat, hvor en værestedsmedarbejder fortæller om sine positive erfaringer med at lave kreative aktiviteter med brugerne:

Nogle af de mennesker, der har det allersværest, de kan lige pludselig blomstre. Og være helt vildt fantastisk dygtige med det der kreative. Hvor man slet ikke havde set den side. Det er der, jeg bliver mest overrasket. (...) Det er fedt. For de får en anden rolle i fællesskabet på den måde. (Værestedsmedarbejder)

Det positive potentiale, der ligger i at kunne indtage nye roller gennem aktiviteter, som borgerne føler sig dygtige til, fremhæves på tværs af aktivitetstilbud. Desuden harmonerer pointen også med eksisterende forskning, der viser, at tilgængeligheden af nye, aktivitetsbaserede roller for udsatte borgere muliggør, at borgerne kan udvikle nye forståelser af sig selv, hvor de er andet og mere end deres udfordringer, og at det ændrede selvforhold potentielt kan tages med ind i andre områder af tilværelsen (Ibsen et al., 2023, p. 44).

Vigtigt at der findes forskellige fællesskabs- og aktivitetstilbud

Interviewpersonerne mener, det er vigtigt, at der findes en mangefacetteret vifte af fællesskabs- og aktivitetstilbud til målgruppen. Som eksisterende forskning i fællesskabstilbud til borgere, der er socialt udsatte og/eller i hjemløshed, viser, kan der nemlig være store forskelle i, hvilke fællesskabs- og aktivitetsbehov forskellige grupper af udsatte borgere har (se fx Benjaminsen et al., 2019: 8ff). Dette kommer til udtryk i nedenstående citat, hvori en værestedsmedarbejder beskriver vigtigheden i, at borgerne tilbydes forskellige muligheder for at indtage nye roller:

Hvis man nu laver et strikkefællesskab på et værested, så kan det godt være, at det måske ikke er personalet, der er bedst til at strikke; det er faktisk en bruger, der er bedst. Og så er det pludselig brugeren, der underviser. Eller hvis man spiller fodbold, kan det være, der er en, der siger: "jeg gider ikke spille fodbold, men jeg vil gerne vaske tøjet". Og hvis man skal ud og cykle, kan det være, at der er en, der gerne vil lave kaffe. Så alle de der forskellige muligheder for nye roller, det er rigtig vigtigt. (Værestedsmedarbejder)

I de følgende fire underafsnit præsenterer vi kort forskellige former for fællesskabstilbud, der centrerer sig omkring forskellige aktiviteter: idrætsfællesskaber, kreative fællesskaber, digitale fællesskaber og arbejdsfællesskaber. Disse tilstræber at præsentere konkrete eksempler på de gode erfaringer med forskellige aktivitets- og fællesskabstilbud til målgruppen fra materialet.

Idrætsfællesskaber

De interviewpersoner, der – enten som brugere eller facilitatorer – har erfaringer med idrætsbaserede fællesskaber på værestederne, oplever, at der er en række fordele ved idræt som fælles- og rolleskabende aktivitet. Eksempelvis oplever en værestedsbruger, at idrætsaktiviteter, hvor personalet inddeler brugerne i hold og sammensætter brugerne på tværs af værestedets grupperinger, giver brugerne en følelse af, at kunne fungere på et hold og "(...) faktisk kan gøre, at man får en større samling på værestedet, (...) og at man får et værested, som er rarere at være på". Samme bruger har også selv erfaret, at muligheden for at deltage i forskellige idrætsbaserede turneringer, hvor man kan udmærke sig og vinde pokaler, kan være en stor hjælp, når ens liv ellers er præget af mange udfordringer:

De pokaler, jeg har fået gennem tiden, har gjort, at livet har været til at holde ud. Selvom det har været svært på mange punkter. Når man får en pokal med hjem engang i mellem og kan se den oppe på hyl- den, så gør det måske, at man kan kigge på den og vide, at der ikke er så lang tid til, at man skal dyrke sport igen. (Bruger/borger)

Dog nævner interviewpersonerne også, at det ikke er alle værestedsbrugere, der er interesseret i at deltage i idrætsaktiviteter. Dette kan eksempelvis skyldes, at nogle brugere ikke ønsker aktiviteter, hvor man skal være fysisk aktiv, og hvor man får pulsen op, da det fx kan minde om angsttilfælde, ligesom der er brugere, der ikke bryder sig om aktiviteter, hvor "der er bare en snert af konkurrence", fordi brugerne enten ikke er trygge ved eller interesserer sig for konkurrencen.

Kreative fællesskaber

Interviewmaterialet viser, at borgere og personale oplever, at der er en række fordele ved fælleskabende aktiviteter, der centrerer sig omkring at strikke, hækle, tegne eller male. Både borgere og personale oplever, at de kreative fællesskaber muliggør et rum, hvor alle kan lære noget af alle, og hvor borgerne kan beskæftige sig med den aktivitet, de har lyst til, og på deres egen måde.

En af værestedsmedarbejderne fremhæver, at det er en afgørende, positiv egenskab ved de kreative aktiviteter, at brugerne får lov at bruge deres hænder, og at det for brugerne virker beroligende, giver adspredelse og tilmed er noget, brugerne også kan praktisere i egen bolig:

Det, at man bruger hænderne, er faktisk rigtig vigtigt. Det, at man får beroliget det parasympatiske nervesystem, det kan betyde meget for, hvordan man har det. Man kan komme i flow, og man kan få beroliget sig selv. (...) Det betyder meget at få gang i hænderne. Det kan også bare være at sidde og lave kruseduller på en blok. Der er mange, der er vokset op med at være i skole, hvor man ikke måtte strikke, tegne eller lave kruseduller, men bare skulle lytte til, hvad læreren sagde. Og så har man fundet ud af, hvor meget det betyder, at have hænderne med i det, man laver. (...) Og så kan man også bruge det til adspredelse, når man så sidder derhjemme og er alene og har behov for at få tankerne i andre baner. (Værestedmedarbejder)

Der ses også eksempler på, at værestedsbrugere oplever, at de kreative aktiviteter skaber rum, hvor de kan åbne op om, hvad der er godt og svært i deres liv, mens de er samlet om et fælles tredje: at være beskæftiget med deres hænder. I nedenstående uddrag fortæller en bruger, der har deltaget i både strikke- og broderiprojekter arrangeret af Landsforeningen af Væresteder, at hun oplevede, at der var værestedspersonale, der faciliterede samtalen, mens brugerne strikkede, og at det gav nogle muligheder for at åbne op, som brugeren ikke oplever i andre sociale værestedssammenhænge:

Jeg tror, at det fungerede rigtig godt for mange af os. At når det så blev vores tur, så var der nogen at fortælle til, hvordan den sidste uge havde været, på godt og ondt, og der var nogen, der sad og lyttede. Det var godt og rart. (...) Vi blev spurgt direkte [af personalet], hvordan den sidste uge havde været, og det gav anledning til, at vi fik sagt det. (...) Der er nogen, der er meget filterløse, og som bare kan snakke løs. Men jeg tror også, der er en del af os, der har brug for at blive spurgt direkte. (Bruger/borger)

Digitale fællesskaber

Enkelte borgere og praktikere har erfaring med Det Digitale Værested, som drives af Landsforeningen af Væresteder (n.d.). Det Digitale Værested er allerede evalueret og beskrevet fyldestgørende ad flere omgange, så her holder vi os til en beskrivelse af, hvordan Det Digitale Værested kan placeres i det bredere landskab af aktivitets- og fællesskabstilbud til målgruppen.

Det Digitale Værested blev oprettet i forbindelse med covid-19-nedlukningen, men er efterfølgende fortsat, fordi der var bred tilslutning fra brugerne. En af de praktikere, der arbejder med Det Digitale Værested, indrammer i nedenstående citat, hvad det især er, det Det Digitale Værested bidrager med som fællesskabs- og aktivitetstilbud for udsatte borgere:

Der kan ikke være fællesskaber i en hvilken som helst lille flække rundt omkring i Danmark. Og hvis du lider af angst eller depression... Altså, det der med, at hvis du simpelthen ikke orker at komme ud ad døren, så er det jo en mulighed for rent faktisk at opleve at være en del af et fællesskab alligevel. Og der er det enormt interessant, at hver eneste gang, vi har evalueret Det Digitale Værested, så viser det sig, at brugerne faktisk oplever at være en del af et fællesskab og at få nye venner og relationer. (Værestedsmedarbejder)

Denne beskrivelse bakkes i høj grad op af en bruger af Det Digitale Værested. Brugeren har ikke tidligere været i hjemløshed, men har førhen benyttet sig af forskellige fysiske væresteder. For tiden benytter brugeren sig kun af Det Digitale Værested, fordi det tilfredsstillende de sociale behov, hun har:

Jeg har et behov for at være social; jeg har bare ikke behov for at være social [fysisk samvær med andre]. Så det er en super vigtig plads, Det Digitale Værested spiller for mig. Uden det, så havde jeg været ensom. Det her med, at der er et tilbud af den her slags til folk som mig... Det er jo en forskel, jeg mærker hver eneste dag. (Bruger/borger)

Arbejdsfællesskaber

En række af undersøgelsens interviewpersoner har gode erfaringer med arbejdsfællesskaber og arbejdsbaserede aktiviteter. Erfaringerne med denne aktivitetsform spænder fra egentlige socioøkonomiske virksomheder, hvor borgerne er medarbejdere og får udbetalt løn, til at værestedsbrugere eller bopformsbeboere udfører mindre arbejdsopgaver og får ansvarsposter. Den tvær-

gående læring er, at borgerne kan prøve forskellige roller af og opbygge selv-værd gennem at udføre en reel arbejdsopgave, som andre mennesker og fællesskaber afhænger af, regner med og sætter pris på.

I den ene ende af arbejdsspektret er der borgere og praktikere, der har positive erfaringer med at indgå i arbejdsfællesskaber i socioøkonomiske virksomheder. I nedenstående uddrag fortæller en borger, der tidligere har været i hjemløshed, men nu er i egen bolig, om, hvordan hans arbejde i en socioøkonomisk virksomhed har givet ham ansvarsfølelse og struktur, som han bl.a. også har kunnet bruge i forbindelse med indflytning i egen bolig:

Jeg startede i [virksomheden] i maj sidste år, så det har jo været inden, jeg fik tilbudt min bolig. Og [virksomheden] har helt klart været med til at lære mig det her med at holde struktur. Det her med, at jeg har haft noget, altså et arbejde, faktisk, jeg har skullet møde op til, ikke? Og ansvaret omkring at tage ansvar, det har de også lært mig. Og det er også noget, jeg bruger, efter at have rykket i egen bolig. Der har jeg jo skullet tage ansvar for alt, ikke? Lige pludselig står man med ansvaret selv, 100 procent. Og der kan jeg jo godt se i dag, at det jeg har gjort med [virksomheden], har bevirket rigtig meget til, at jeg har stået meget bedre, da jeg kom i egen bolig. Det er helt sikkert. Jeg ville ikke have klaret det, som jeg har gjort, hvis ikke jeg havde været en del af [virksomhedsnavn]. Ansvarsfølelsen og strukturen, de har givet mig, det har jeg kunnet bruge efter jeg rykkede i egen bolig. (Borger/medarbejder)

De fuldtidsansatte i den socioøkonomiske virksomhed, borgeren arbejder i, beskriver nogle af de samme fordele. De fremhæver, at det er afgørende, at borgerne skaber reel værdi gennem og modtager betaling for deres arbejde. Derudover fremhæver de fuldtidsansatte også, at mange af medarbejderne underskriver deres første arbejdskontrakt i virksomheden, hvilket giver dem en stor ansvarsfølelse og oplevelse af at være andet og mere end de udfordringer, de har kæmpet (og i varierende grader stadigvæk kæmper) med.

5.3 Opsamling

For mange mennesker, der har levet i hjemløshed, er fællesskaber væsentlige for deres trivsel, når de flytter i egen bolig. Det er vigtigt, at fællesskaber, hvad enten de tilbydes fra kommunalt, privat eller civilsamfundets hold, indebærer nogle fællesskabende aktiviteter, da deltagelse i aktiviteter er med til at give borgerne mulighed for at indtage nogle nye roller, end de før har været vant til, da de levede i hjemløshed.

Kapitlet har præsenteret erfaringer fra forskellige typer af fællesskaber, som tilbyder forskellige ting til borgerne uden for hjemmet og beskrevet vigtigheden af, at der tilbydes forskellige former for fællesskaber, og at fællesskaberne er tilgængelige, og at borgerens deltagelse i dem understøttes af praktikerne omkring borgerne, eksempelvis bostøtterne. Herigennem får borgerne nye roller, der hjælper dem i deres recovery proces.

➤ **Dokumentation**

Litteratur

- Aftaletekst om Fonden for blandede byer. (2021). *Aftale mellem regeringen (Socialdemokratiet), Dansk Folkeparti, Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten og KristenDemokraterne) om: Fonden for blandede byer - flere billige boliger og en vej ud af hjemløshed af 26. november 2021*. Regeringen.
- Alexander, C., & Charles, G. (2009). Caring, mutuality and reciprocity in social worker-client relationships: Rethinking principles of practice. *Journal of Social Work, 9*(1), 5–22.
- Baptista, I., & Marlier, E. (2019). *Fighting Homelessness and Housing Exclusion in Europe: A Study of National Policies*. European Social Policy Network (ESPN). European Commission.
- Barbour, V., Clark, J., Peiperl, L., Veitch, E., Wong, M., & Yamey, G. (2008). Homelessness is not just a housing problem. *PLoS Medicine, 5*(12), 1639–1640.
- Bech-Danielsen, C. (2006). Når sjælen flytter ind: Hjemfølelse og mobilitet. In *Den gode bolig – Hvordan skal vi bo i fremtiden?* Akademiets for de tekniske videnskaber.
- Bech-Jørgensen, B. (2003). *Ruter og rytmer: Om brobyggerne, frontfolket og de hjemløse*. Hans Reitzels Forlag.
- Benjaminsen, L, & Enemark, M. (2017). *Veje ind og ud af hjemløshed: En undersøgelse af hjemløshedens forløb og dynamik*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Benjaminsen, Lars. (2022). *Hjemløshed i Danmark 2022: National kortlægning*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Benjaminsen, Lars. (2023). *Housing First i kommunen: En kvalitativ undersøgelse af muligheder og udfordringer i omstillingen til Housing First på hjemløhedsområdet*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Benjaminsen, Lars, Andrade, S. B., & Enemark, M. H. (2022). *Fællesskabsmålingen 2022: En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

- Benjaminsen, Lars, Bom, L. H., Fynbo, L., Grønfeldt, S. T., Espersen, H. H., & Ramsbøl, A. T. (2019). *Bag om Fællesskabsmålingen: En kvalitativ undersøgelse af social eksklusion og social deltagelse*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Beskæftigelsesministeriet. (2019). *BEK nr 1598 af 27/12/2019. Bekendtgørelse om særlig støtte efter § 34 i lov om aktiv socialpolitik*.
<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2019/1598>
- Caswell, D., & Schultz, I. (2006). Folket på gaden – struktureret hverdagsliv i det offentlige rum. *Dansk Sociologi*, 13(1), 73–93.
- Desjarlais, R. (1997). *Shelter Blues: Sanity and Selfhood Among the Homeless*. University of Pennsylvania Press.
- Diblasio, F. A., & Belcher, J. R. (1993). Social work outreach to homeless people and the need to address issues of self-esteem. *Health & Social Work*, 18(4), 281–287.
- Douglas, M. (1991). The idea of a home: A kind of space. *Social Research*, 58(1), 287–307.
- Farrell, D. C. (2010). The paradox of chronic homelessness: The conscious desire to leave homelessness and the unconscious familiarity of the street life. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 239–254.
- Henze-Pedersen, S., & Poulsen, J. B. (2024). Finding home: The experience of home on journeys away from intimate partner violence. *The British Journal of Social Work*, 54(2), 531–547.
- Højer, M., & Vacher, M. (2009). Om hjemblindhed og husets antropologi. *Tidsskriftet Antropologi*, 59/60, 3–16.
- Højring, L. H. (2018). *Hjemløse og hjemlighed: Fortællinger om arkitektur og mennesker*. Ph.d.-afhandling. Aalborg Universitetsforlag.
- Ibsen, J. T., Thuesen, F., & Holm-Petersen, C. (2023). *Vedholdenhed: Små skridt af stor betydning - Evaluering af Unge med kant Hovedstaden*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Ingström, P. (2014). *Känslor äger rum: Liv i hem, stuga och villa*. Schildts & Söderströms.
- Iversen, K., Grønfeldt, S. T., & Rosenberg, A. W. (2022). *Indsatser til de mest udsatte hjemløse i Danmark: Evaluering af det danske FEAD-program*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Landsforeningen af Væresteder. (n.d.). *Det Digitale Værested*.
<https://www.vaeresteder.dk/aktiviteter/det-digitale-vaerested/>

- Larousse. (1965). *Psykologileksikon*. Skandinavisk Bogforlag.
- Mechlenborg, M. (2014). *Rundt om webergrillen: En geokritisk undersøgelse af parcelhusforstaden som stedserfaring i aktuel kunst og litteratur*. Globeedit.
- O'Leary, P., Tsui, M. S., & Ruch, G. (2013). The boundaries of the social work relationship revisited: Towards a connected, inclusive and dynamic conceptualisation. *British Journal of Social Work*, 43(1), 135–153.
- Pedersen, P. V., Andersen, P. T., & Curtis, T. (2012). Social relations and experiences of social isolation among socially marginalized people. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29(6), 839–858.
- Philipsen, C. S. (2013). *Hjemfølelse. Ph.d.-afhandling*. Roskilde Universitet.
- Pleace, N. (2019). *Housing First-håndbog: Europa*. Socialstyrelsen.
- Poulsen, J. B., & Benjaminsen, L. (2022). *Fra Bolig til Hjem: Evaluering af frivillig indretningsstøtte til kvinder med børn efter et krisecenterophold*. VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Projekt Udenfor. (n.d.). *Viden om Housing First*. <https://udenfor.dk/housing-first/>
- Projekt Udenfor. (2023). *Relationer i opsøgende gadeplansarbejde*. Projekt Udenfor.
- Rambøll & SFI. (2013). *Hjemløsestrategien: Afsluttende Rapport*. SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Rambøll Management Consulting. (2020). *Undersøgelse af inklusion af borgere i udsatte positioner i frivillige fællesskaber*. Socialstyrelsen.
- Rasmussen, J. D. (2017). *En upåagtet verden af bevægelse: Et etnografisk studie af hverdagsliv blandt usædvanlige ældre mennesker i storbyen*. Ph.d.-afhandling. Aalborg Universitetsforlag.
- Realdania. (2021). *Housing First. Ungdomsmiljø i Carlsberg Byen: Værdiprogram 2021*. Realdania.
- Rosenberg, A. W. (2023). *Omsorg, anerkendelse og magt: En sociologisk undersøgelse af relationer i gadeplansarbejde med "samfundets absolut udstødte"*. Speciale. Københavns Universitet.
- Shier, M. L., Jones, M. E., & Graham, J. R. (2011). Social communities and homelessness: A broader concept analysis of social relationships and homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21(5), 455–474.

- Simpson, E. K., Conniff, B. G., & Faber, B. N. & Semmelhack, E. K. (2018). Daily occupations, routines, and social participation of homeless young people. *Occupational Therapy in Mental Health, 34*(3), 203–227.
- Sjørlev, I. (2007). Husets univers: Om danske enfamiliehuse i tid og rum. *Dansk Sociologi, 18*(4), 107–123.
- Social- Bolig- og Ældreministeriet. (2017). *VEJ nr 10284 af 11/12/2017. Vejledning om socialpædagogisk bistand, støtte- og kontaktpersoner, behandling og pasning af nærtstående efter reglerne i serviceloven.* <https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2017/10284>
- Social- Bolig- og Ældreministeriet. (2023). *LOV nr 482 af 12/05/2023: Lov om ændring af lov om social service, lov om almene boliger m.v., lov om leje af almene boliger og forskellige andre love (Omlægning af indsatsen mod hjemløshed, udvidelse af ordning om udslusningsboliger ... m.v.).* Social-, Bolig- og Ældreministeriet. <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2023/482>
- Social- og Boligstyrelsen. (2020). *Definition af hjemløshed.* <https://sbst.dk/voksne/hjemloeshed/om-hjemloeshed/definition-af-hjemloeshed>
- Socialstyrelsen. (2021). *Styrket implementering af Housing First: Erfaringer fra danske kommuner.* Socialstyrelsen.
- Somerville, P. (1992). Homelessness and the meaning of home: Rooflessness or rootlessness? *International Journal of Urban and Regional Research, 16*(4), 529–539.
- Sonne-Frederiksen, A. M., Lunar, S., Nielsen, H., & von Holck, I. (2017). *Klubber og væresteder: En kvalitativ undersøgelse af arbejdet med unge i klubber og væresteder i udsatte boligområder.* Center for Boligsocial Udvikling.
- Stigaard, D. L. (2011). *Fra hjemløshed til egen bolig: Et interviewstudie blandt tidligere hjemløse.* SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Winther, I. W. (2009). "Homing oneself" - House as practice. *Home and Space, 4*(2), 49–83.

VIVE